

T.C.

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİĞİN TARİHÇESİ

Hazırlayan

Metin ORAL

DENİZLİ 2024

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİĞİN TARİHÇESİ

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS BİTİRME PROJESİ

HAZIRLAYAN

Metin ORAL

Öğrenci No: 233986008

DANIŞMAN

Doç. Dr. Mehmet ÇINAR

JÜRİ ÜYELERİ PROJE ONAY SAYFASI

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Manevi Destek ve Rehberlik Bilim Dalı öğrencisi Metin ORAL tarafından hazırlanan “**Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Tarihçesi**” başlıklı Tezsiz Yüksek Lisans Projesi tarafımdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Tezsiz Yüksek Lisans Projesi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet ÇINAR

Danışman

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
..... /...../ 2024 tarih vesayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Harun ABACI
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında büyük katkıları olan, araştırmanın her aşamasında değerli görüş ve yardımlarını esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerini hoşgörü ile benimle paylaşan, konu belirleme döneminde bana rehberlik edip her zaman yapıcı yönlendirmelerini eksik etmeyen değerli hocam, danışmanım Sayın Doç. Dr. Mehmet ÇINAR Hocama, teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek Lisans Eğitimimim boyunca bilgilerinden yararlandığım, derslerime giren bütün hocalarıma, her bir aşamada bana yardımcı olan tüm Denizli Pamukkale Üniversitesi mesai arkadaşlarıma minnettarım.

Sağlık tesislerinde görev alacak personele yönelik yapılan eğitim ve seminer çalışmaları ile şahsıma bu görevin tevdi edilmesinden dolayı manevi danışmanlık uygulamasını yerinde gözlem ve uygulama şansına sahip olmam, araştırmama çok büyük katkılar sağladığı için Diyanet İşleri Başkanlığı'na teşekkürlerimi sunuyorum.

Hayatım boyunca bana destek olan, ekonomik ve sosyal hiçbir yardımı esirgemedен yanımda oldukları, kendilerine ayırmam gereken zamanı yüksek lisans için kullanmama karşın desteklerini esirgemeyen sevgili eşime ve aileme tüm kalbimle teşekkür ederim.

ETİK BEYANNAMESİ

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; proje içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi, Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Metin ORAL

ÖZET
MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİĞİN TARİHÇESİ

Metin ORAL

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

Proje Danışmanı:

Doç. Dr. Mehmet ÇINAR

Ocak 2025, 46 Sayfa

Yaşadığımız modern dönemde, insanların yaşam koşullarının giderek griftleşmesi, gerek yaşadığımız coğrafya da gerekse diğer coğrafyalar da toplumsal ve bireysel krizlerin artmasına yol açmıştır. Bu ve benzeri olaylarla yüzleşen insanoğlu, problemlerini adlandırmada ve yaşadığı acılar ile başa çıkmada, dinlerin ve manevi geleneklerin önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Manevi geleneklerden hareketle, psikoloji ve din üzerinden yürütülen tartışmalar sonucunda da manevi danışmanlık alanı ortaya çıkmıştır. Manevi danışmanlığın çıkış noktasının Batı Hıristiyanlığı olduğu, buradan hareketle dünyanın farklı noktalarında kendine uygulama alanı bulduğu bilinmektedir. Özellikle modern hayat ve modern üretim biçimlerinin yabancılaştırdığı insanlar için, manevi danışmanlık büyük bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

Türkiye’de manevi danışmanlık çalışmalarının 20. yüzyılın sonlarına doğru etkin olduğu, ancak yeterli literatür halen sağlanamamıştır. Araştırmamız için önem arz eden bu arka plana ek olarak manevi danışmanlığın tarihsel sürecinin çok fazla araştırma konusu olmadığı görülmüştür. Çalışmamız, manevi danışmanlığın tarihsel sürecini, kavramsal çerçevesi ile Batı’da ve Türkiye’de uygulanma durumunu içermektedir. Araştırmamız, giriş, sonuç-öneriler olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konu, amaç ve önemine, literatürdeki yerine yer verilmiştir. Araştırmanın teorik çerçevesini oluşturan ikinci bölümde konuya ilişkin kavramsal bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde, manevi danışmanlık ve rehberlik alanı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Dördüncü bölümde, Batı’da ve Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik süreci ile uygulama alanlarına dair açıklama ve yorumlara yer verilmiştir. Sonuç ve öneriler bölümünde ise araştırmanın sonucunda ulaşılan bulguların nihai çıktıları özetlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Din, Maneviyat, Manevi Danışman, Danışmanlık, Rehberlik.

ABSTRACT
HISTORY OF SPIRITUAL COUNSELING AND GUIDANCE

Metin ORAL

PAMUKKALE UNIVERSITY
INSTITUTE OF ISLAMIC SCIENCES

Project Advisor:

Assoc. Prof. Dr. Mehmet ÇINAR

January 2025, 46 pages

Page In the modern period we live in, the gradual grifting of people's living conditions has led to an increase in social and individual crises both in the geography we live in and in other geographies. Faced with these and similar events, it is seen that religions and spiritual traditions have an important role in naming their problems and coping with their suffering. Based on spiritual traditions, Spiritual Counseling has emerged as a result of discussions on Psychology and Religion. It is known that the starting point of Spiritual Counseling is Western Christianity, and from this point of view, it has found its application in different parts of the world. Especially for people who are alienated by modern life and modern forms of production, Spiritual Counseling is seen as a great need.

Spiritual counseling studies in Turkey were active towards the end of the 20th century, but sufficient literature was still not provided. In addition to this background, which is important for our research, it has been observed that the historical process of spiritual counseling is not the subject of much research. This study includes the historical process of spiritual counseling, its conceptual framework and its application in the West and Turkey. Our research consists of five parts: introduction, conclusion and recommendations. In the introduction, the subject, purpose and importance of the research and its place in the literature are included. In the second part, which constitutes the theoretical framework of the research, a conceptual framework on the subject was tried to be drawn. In the third part, the field of spiritual counseling and guidance is examined in detail. In the fourth chapter, explanations and comments on the spiritual counseling and guidance process and application areas in the West and Turkey are included. In the conclusion and recommendations section, the final outputs of the findings reached as a result of the research are summarized.

Keywords: Religion, Spirituality, Spiritual Advisor, Counseling, Guidance.

İÇİNDEKİLER

PROJE ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ETİK BEYANNAMESİ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.1.1. Problem Cümlesi	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.2. Araştırmanın Önemi.....	3
1.3. Sınırlılıklar.....	3
1.4. Tanımlar.....	3

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARŞTIRMALAR

2.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Temel Kavramları.....	4
2.2. Din.....	5
2.3. Maneviyat.....	6
2.4. Rehberlik.....	7
2.5. Psikolojik Danışmanlık.....	8
2.6. Dini Danışmanlık.....	8
2.7. Manevi Danışmanlık.....	9

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

3.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Nedir?.....	10
3.2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Ne Değildir?.....	12
3.2.1. Manevi Danışan İmam-Hatip Değildir.....	13
3.2.2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dini Değildir.....	14
3.2.3. Manevi Danışan Psikolog Değildir.....	14

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİĞİN TARİHSEL ARKA PLANI

4.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Tarihsel Gelişim Süreci.....	15
4.1.1. Dünya da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.....	16
4.2. Batı’da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulamaları.....	17
4.2.1. Amerika’da MDR Uygulamaları.....	17
4.2.2. İngiltere’de MDR Uygulamaları.....	18
4.2.3. Almanya’da MDR Uygulamaları.....	18
4.2.4. Hollanda’da MDR Uygulamaları.....	19
4.2.5. Fransa’da MDR Uygulamaları.....	20
4.3. Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.....	21
4.3.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Kurumsallaşma Süreci.....	21
4.4. Türkiye’de Manevi danışmanlık ve Rehberlik Uygulama Alanları.....	22
4.4.1. Ceza infaz kurumlarında MDR uygulaması.....	23
4.4.2. Huzurevlerinde MDR uygulaması.....	23
4.4.3. Hastanelerde MDR Uygulaması.....	24

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç.....	29
5.2. Öneriler.....	30
KAYNAKÇA.....	31
EKLER.....	36
ÖZGEÇMİŞ.....	37

KISALTMALAR

AAPC	: Amerikan Associaton of Pastoral Counselors
AAPK	: Amerika Dini Danışma Kurumu
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACA	: Amerikan Counseling Association
APA	: Amerikan Psychological Association
ASHB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
CPE	: Clinical Pastoral Education
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
K.K	: Kuran'ı Kerim
MD	: Manevi Danışman
MDR	: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MYK	: Ulusal Meslek Standartları
PDR	: Psikolojik Danışman, Rehber
S.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
Vb	: Ve Benzeri
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Teknoloji ve bilimsel alanda ki hızlı gelişim ile birlikte, insanoğlu tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş yaptığı bilinmektedir. Bu geçiş ile beraber insanların yaşam tarzlarında kaçınılmaz değişimler meydana gelmiştir. Modern dönem veya post modern dönem diye adlandırılan bu yaşam biçimi, sosyal yaşamı değiştirmekle kalmamış, siyasal, sosyolojik ve psikolojik sorunlara yol açtığı ve insanların bireysel ihtiyaçlarında da yapısal bir takım değişikliklerin ortaya çıkmasına sebep olduğu söylenebilir.

Modern hayatın baş döndürücü hızına yetişmeye çalışan insanlık, sosyal hayat bağlamında kendisine bir rol biçmeye ve bu rolün neticesinde çok katmanlı toplumsal ilişkilerde eskiye nazaran yaşamında anlam arayışını daha fazla aramaya başlamıştır. İş gücüne katılım, ekonomik problemler vb. alanlarda ki hızlı değişimler ile bireyin yaşam koşullarında farklılaşan gündelik hayat sorumlulukları ve bu sorumluluktan doğan ihtiyaçlara paralel olarak, modern bireyde bir takım psikolojik problemler görünür hale gelmiştir. Özellikle aydınlanma dönemi ve sonrasında aşkın ya da doğaüstü hiçbir destek olmadan insanın eliyle insani bir düzen kurulabilmesi hedeflenmiştir.

Dünya savaşları ve sonrasında yaşanan problemler, insanların salt insani düzenle ve hiçbir aşkın ya da doğaüstü destek olmadan da mutluluğa ve özgürlüğe ulaşabileceği düşüncesi, bireyler tarafından sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlanılmıştır. Bu durumun sonucunda, yaşanan süreçte kaybettiklerinin yerine yenisini koyamayan insanlar, üstesinden gelemedikleri sıkıntılı durumlara karşı, kaçınılmaz biçimde yeni arayışlara girmişlerdir. Modern dönem ile birlikte insanın değişen yaşam koşullarına yönelik yeni yöntem ve mesleklerin arayışına girmesi, profesyonel düzeyde bazı yeni oluşumların doğup gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Söz konusu dönemde yaşanan psikolojik problemler, bazen patolojik içerikli olduğu gibi, bazen de manevi bir boşluktan da kaynaklandığı görülmektedir. Modern bireyin yaşam tarzında ki hızlı değişim ile beraber ortaya çıkan problemlere karşı, yaşadığı psikolojik acı ve krizlerle başa çıkabilmek için farklı ruhsal çıkış yolları arayışına girmiştir. Daha sonra ki dönemlerde yaşanan problemlere karşı insanlar manevi değerler çerçevesinde çözümler bulmaya çalışmışlardır. Din, Sosyoloji, Psikoloji

vb. alanlarda yapılan tartışmalar neticesinde, manevi danışmanlık sürecinin tekrar gündeme geldiği bilinmektedir.

Dini danışmanlık hareketi olarak adlandırılan bu süreç, öncelikli olarak batılı ülkelerde, Hıristiyan kültüründen ve geleneklerinden doğmuş, daha sonra bilimsel olarak yürütülmüş ve modern dönem ile beraber “dini danışma psikolojisi/Manevi Danışmanlık/Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” olarak kendine yer bulmuştur. 20. yüzyıla gelindiğinde geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak yeniden temellendirilmeye çalışılan bu süreç manevi danışmanlık ve rehberlik olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Manevi danışmanlık ve rehberlik, dini, manevi ve psikolojik kaynaklardan faydalanarak gerçekleştirilen profesyonel bir rehberliktir. Günümüz koşullarında gün geçtikçe psikolojik yardım alanları arasında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine olan ihtiyacın hissedilir biçimde arttığı görülmektedir.

Çalışmanın bu kısmında problem durumu, problem cümlesi, amaç, önem, sınırlılıklar ve tanımlar ele alınmıştır.

1.1. Problem Durumu

Modern dönemin bireye sunduğu imkânların getirisi ile beraber toplumsal anlamda insanların sorumluluklarının aratması ve buna bağlı olarak kriz, stres vb. problemler nedeniyle ihmal edilen ve yeri doldurulamayan geleneksel manevi değerler tekrar gündeme gelmiştir. Manevi değerlerin tekrar gündeme alınması ile batıda oldukça eski bir alan olan manevi danışmanlık ve rehberlik, Türkiye de yeni yapılandırılmaya çalışılan bir araştırma ve uygulama alanıdır. Geline süreçte MDR, kurumsal anlamda varlığını kabul ettirdiği ve bu sürecin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütüldüğü bilinmektedir. Varlığı kurumsal anlamda kabul gören bu hizmet alanında, verilen hizmetlere yönelik başta hastaneler olmak üzere psikososyal ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. MDR hizmetinin, Türkiye’de ki tarihsel süreci ve bu hizmeti sahada sürdüren Diyanet İşleri Başkanlık personelinin alan ve eğitim içeriği ile ilgili yeterli literatürün olmaması çalışmanın problematik yönünü ele almamızı sağlamaktadır.

1.1.1. Problem Cümlesi

Bu çalışmanın problem cümlesi “ Geleneksel ve modern bağlamda manevi danışmanlık ve rehberliğin tarihsel süreci nedir?” şeklinde belirlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, manevi danışmanlık ve rehberliğin geleneksel ve modern süreçlerini ortaya çıkarmaktır. Bu çerçevede yazın taraması yapılarak Batı'da ve Türkiye'de manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinin geldiği noktada, toplanan veriler ışığında durum analizi yapılmaya çalışılmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Manevi danışmanlık ve rehberlik diğer uygulamalı psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanlarında bir multidisipliner olarak kendini konumlandırır. Bu konumundan dolayı manevi danışmanlık, psikoloji vb. bilimlerin literatürleri ile entegre halindedir. Bu bağlamda manevi danışmanlık, teolojii temel alarak, başta sosyoloji ve psikoloji olmak üzere diğer birikimleri göz önünde tutarak manevi değerler aracılığıyla, modern insanın yüz yüze kaldığı psikolojik sorunlara karşı ilaçsız ve kendine özgü danışmanlık ve rehberlik yöntemiyle çözümler bulmaya çalışır.

1.4. Sınırlılıklar

- Türkiye'de manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin Diyanet İşleri Başkanlığı marifetiyle yürütülüyor olması çalışmamızı, 1982-2025 yılları arasında kapsayan süreç ile sınırlandırmıştır.
- Türkiye'de MDR alanına yönelik literatürün yetersiz olması ve var olan literatüre ulaşılabilirliğin zor olması araştırmamızı sınırlandırmıştır.
- Batı ülkelerinde MDR alanında yapılan yazın çalışmalarının çoğunlukla ülkemizde çevirisinin olmaması araştırmamızda karşımıza çıkan diğer bir sınırlılıktır.

1.5. Tanımlar

Manevi Danışman: Manevi Danışman; İSG ve çevre koruma önlemleri çerçevesinde, yetkisi dâhilinde ve tanımlanmış görev talimatlarına göre; farklı yaşam dönemlerindeki bireylerin din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkma süreçlerinde bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dinî ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla bireyle ve grupla manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini sunan ve mesleki gelişim faaliyetlerini yürüten nitelikli kişidir".¹

¹ Resmi Gazete. "Manevi Danışman (Seviye 6) Ulusal Meslek Standardı", 7.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde alan yazın taramasında ulaşılabilen alan yazındaki bilgilere ve bu alanda yapılmış araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Temel Kavramları

Manevi Danışmanlığın, insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren var olduğu bilinmektedir. Antik dönemden bu yana ruhsal bazı problemler yaşayan insanların hastalıklarını, manevi temsil kabiliyetinin olduğuna inandıkları şamanların, papazların, rahiplerin ve medyumların kutsal güçlerle iletişime geçtiklerine inanıldığı, dolayısıyla bu tür hastaları da tespit ve tedavi edebileceklerine inanılmaktaydı. Bununla beraber bu tür sorunları yaşayan insanların yaratıcı tarafından cezalandırıldıklarına inanıldığından, bu sorunu yaşayan bireyler toplum tarafından dışlanmaktaydı.²

Antik Çağ döneminde, bu tür rahatsızlıklara sahip olan bireyler şiddete maruz kalmış, tedavi amaçlı zincirlenerek tımarhane vb. yerlerde tutulmuşlardır. Din adamı aynı zamanda hekim olanlar ise bu tür sorunlara karşı tıbbi anlamda tedavi ve dini anlamda şifa bulabilmek için müdahalelerde bulunmuşlardır. Din adamı ve hekim olan Fransız Philippe Pinel (1745-1826) bu tür hastaların tedavisinde uygulanan insan dışı metot yerine bilimsel ve insancıl yöntemlere başvurmuştur. ‘‘Ahlaki tedavi(moral treatment)’’ olarak adlandırdığı bu yeni metot ile hastalığı ileri düzeyde olanların sakinleştikleri ve hızlı bir iyileşme sürecine girdikleri görülmüştür. Pinel, uyguladığı bu metot ile başarılı olmuş, bu tür hastalara karşı insancıl ve ahlaki bir yaklaşımı başarı ile deneyen ilk kişi olmuştur.³

Bir bütün olarak ele alındığında insan, biyolojik, sosyolojik ve psikolojik gerekliliğinin yanında manevi ve dini yönünün de ihmal edilmemesi gerekir. Bu gerçeklik karşısında insanın tamamlayıcı yönü olan maneviyat ve din, insanlık tarihinde hak ettiği değeri görmediği ve bilimsel olmadığı gerekçesi ile hayatın dışına itildiği ve ihmal edildiği görülmektedir. Bu dışlama ve önemsememe maneviyat ve dinin insanın düşünce ve davranışlarındaki etkisini hiçbir zaman yok edememiştir.⁴ Günümüzün yaşam koşullarında modern hayatın insanlara sunduğu çözümler bütünlükten yoksun olduğu gibi, insanı uyutan ve

² Havva Şenbaş, *Yüksek Lisans Tezi* 2019, 31

³ Ömer Faruk Söylev, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/1 (Haziran 2017), 157-283

⁴ Hatice Kılınçer, *Manevi Danışmanlık ve rehberlik Teori ve Uygulama alanları*. Ed. Ali Ayten. 40-41.

uyuşturan ilaçlar ile yaşam tarzları insanların sorunlarına çare olamamıştır. Dolayısıyla modern dönem insanı hayatından uzaklaştırmaya çalıştığı manevi değerlerin farkına varmış ve tekrar bu değerlere yönelmeyi tercih etmiştir.⁵

Modern dönemde manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinin Hıristiyanlıktaki günah çıkarma geleneğinden geldiği söylenebilir. Din adamlarının günah çıkarma metoduyla bireylere verdiği bu destek zamanla onları psikolojiye yöneltmiştir. Anton Boiseni'nin 20. yüzyıl başlarında bu alanda yapılan çalışmaların öncüsü olduğu bilinmektedir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde " Teolojinin görevi ve metotları " ⁶ adlı çalışmasında, bu alanın metodolojisini oluşturmaya çalışmıştır.

Danışmanlık ve rehberliği, insanlara yardım olarak nitelendirirsek, insanoğlunun var olmasıyla beraber başlayan bir süreç olduğu da söylenebilir. Allah Hz. Âdem'i yarattığında ona bilmediklerini öğretmiş ve onu ilk peygamber olarak görevlendirmiştir.⁷ İnsanları dünya ve ahiret ile ilgili destekleme görevi önce Hz. Âdem'e sonrasın da ise diğer peygamberlere verilmiştir. ⁸ Modern dönemde dini danışmanlığın her ne kadar Batı'da olduğu belirtilse de asıl kaynağının, tebliğ ve irşat ile görevlendirilmiş peygamberler olduğu da söylenebilir.⁹ Ancak daha önce de belirtildiği gibi hâkim olan görüş, dini danışmanlık alanında ki ilk çalışmaların Hıristiyanlık faaliyeti olarak ortaya çıkmış olduğudur.

2.2. Din

İnsanlık tarihi boyunca dini inancın olmadığı bir topluma rastlanılmamıştır. İnsanlık tarihi ile beraber var olan din olgusunu, tek bir tanım ile sınırlandırmak mümkün değildir. Din ile ilgili yapılan tanımlar dikkate alındığında, muayyen bir güce dönük gerçekleştirilen eylemler ile bir hissetme biçimi olarak kişide güçlü düşünceler oluşturduğu söylenebilir. Din, Allah'ın insanlara nasıl mutlu olabileceklerini ayrıca yaratılış amaçlarının, hedeflerinin ne olması gerektiğini ve yapmaları gereken ibadetleri bildirdiği kanundur. Ayrıca her şeyin yaratıcısı, sahibi olan üstün bir güç olduğunu kabul etmektir.¹⁰ Din, doğru olan yolu

⁵ Mustafa Köylü, "Teoriden Pratiğe Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri: Samsun Örneği" *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*.

⁶ Mustafa Koç, "Manevi-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü" (1902-2010) *Üzerine Bir Araştırma* -I, 208.

⁷ Kur'an-ı Kerim. *el- Bakara* 2/31

⁸ Aytekin Bulut., *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,2011.

⁹ Zenal Sözcün, "Dini Danışma ve Rehberliğin Hayatımızdaki Yeri ve Önemi". *Yakın Doğu Üniv. İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 3/1 (Mayıs 2017), 209.

¹⁰ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 12. Basım, 2015.

bulabilmesi için insanı destekleyen, aklına vahiy ile ışık tutan, hayatını sağlıklı bir şekilde yürütebilmesini sağlayan önemli bir faktördür.¹¹

Din, evrensel olduğu kadar insanların hayatında önemli bir yere sahip olduğu da bilinmektedir. İnsan var olduğu ilk andan itibaren yaşam koşullarında sınırlı gücünün farkına varmış, sınırlı olan bu gücüne güç katabilmek için üstün bir güce yönelme ihtiyacı hissetmiştir. Üstün bir güce yönelen insan, karakter, irade ve ahlaki açıdan sorumluluklarının farkına varmıştır. Toplumsal açıdan dinin koyduğu kurallar toplumun huzur ve refahına tarih boyunca katkı sağladığı bilinmektedir. Bütün bunların yanında din, insanların yaşadığı sorunlarla mücadelesinde kişiye ümit veren onu ruhsal bunalımlardan koruyan önemli bir sığınaktır.¹² Jung'a göre din, keyfi hareketlerin bir sonucu olmayan dinamik bir varlığa veya etkiye, dikkatli ve düzenli bir şekilde uymaktır. Din, dinin yaratıcısı olmaktan daha çok onun bir kurbanı durumunda ki insan öznesini kavrar ve kontrolü altına alır. Fakat ibadetler kişinin isteği doğrultusunda gerçekleşen ritüellerdir. Din insanın aklının özel bir tutumu olarak görülebilir. İnsanın psikolojik yapısına değinen her psikoloji dalı, dinin insan için kişisel bir ilgi alanı olduğunu gözlemler.¹³

2.3. Maneviyat

İnsanların yaşam dönemlerinde yaşadıkları sorunları çözme aşamalarında başvurdukları mercilerden biri olan din, onlar için bir manevi bir şifa kaynağı olmuştur. "Spiritus" kökünden geldiği bilinen maneviyat kelimesinin, canlılık veya nefes anlamlarına geldiği bilinmektedir. Yaşamın anlamını anlama çabası insanın hayatı boyunca edindiği tecrübe ve bilgilerinin bir sonucu olarak da tanımlayabiliriz.

Maneviyat kavramı ile ilgili yapılan tanımlar ve yorumlar incelendiğinde, din ile maneviyat kelimelerinin aynı anlamda ve birbirilerinin yerine kullanıldığı görülmüştür. Ancak buna rağmen din ve maneviyat kavramlarının çoğu görüşe göre farklı kavramlar olarak ele alınması gerektiğidir. Din ile bağlantısı olmayan manevi kavramlarında var olduğu bilinmektedir. Ancak maneviyat kavramı din ile ilgili bir takım unsurları da içinde barındırmaktadır. Her ikisinin de merkezinde kutsal bir anlayışın ya da kutsala ulaşma amacının olması ise ikisinin ortak noktası olarak görülebilir.¹⁴

¹¹ Bekir Topaloğlu, "İrşat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/454-455.

¹² Günay Tümer, "Din". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/345-349. İstanbul:TDV Yayınları, 1994.

¹³ Carl Gustav Jung, *Psikoloji ve Din*, çev. Raziye Karabey, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2017, 4-7.

¹⁴ Hülya Memiş, *Manevi Danışmanlık Uygulamalarının Ergenlerin Ergenlik Sorunlarıyla Başa Çıkma Düzeylerine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, 2018

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) Maneviyat tanımı ise: "Ruhani değerler ve ilahi güçlerle bağlantı kurmak, mana bulmak, kendini gerçekleştirmek için dini ve manevi etkinliklere, düzenlemelere ve uygulamalara katılmaktır" şeklindedir.

Batı toplumunda din ve maneviyat kavramları bazen aynı anlamlarda kullanılmışsa da günümüz de bu iki kavrama ayrı anlamlar yüklenilmiştir. Batı'da maneviyat kavramı, dinin özü, tecrübeye dayanması ve motive edici güç olarak da tanımlanabilmektedir. Amerikan Psikoloji Derneği (APA), 36. bölümü olan Din Psikolojisi ismini "Din ve Maneviyat Psikolojisi" olarak değiştirdiği bilinmektedir. Yapılan bu isim değişikliği din ve maneviyat kavramlarının birbirinden farklı kavramlar olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Türkiye de maneviyat kavramına bakıldığında, Türkçe literatür için yeni bir kavram olmadığı bilinmektedir. Bu kavram genellikle din, cesaret, moral, ahlak, tasavvuf anlamlarında kullanıldığını görmekteyiz. Batı literatürün de ki birçok yaklaşım Türkçe literatüre de yansımaktadır. Bu anlamda Batı'da maneviyata yüklenen anlamların ve ayrıca güncellenen anlamın Türkçe literatürü etkilemesi kaçınılmazdır.¹⁵

2.4. Rehberlik

Rehberlik, Farsça kökenli bir kavram olup, 'kılavuz' kelimesinden gelmektedir. Gerçeği, rehberliği veya kanıtı bulmasına yardımcı olan lider, kişi veya şey anlamlarında da kullanılır. Literatür taraması yapıldığında yüzden fazla tanımı karşımıza çıkmaktadır. Multidisipliner bir bilim olması nedeniyle yapılan tanımların yeterli olmadığı görüşü hâkimdir. Rehberlik, bireyin en verimli bir şekilde gelişmesi ve tatminkâr uyumlar sağlamanın gerekli olan seçimleri, yorumları, planları yapmasına ve kararları vermesine yarayacak bilgi ve becerileri kazanması ve ulaştığı bu seçme ve kararları uygulaması için kişiye yapılan sistemli ve profesyonel yardımlardır.¹⁶ Diğer bir tanım da ise rehberlik; bireyin kendisini tanımasına problemlerini gerçekçi bir gözle görmesine, karşılaştığı seçme durumlarında, uygun seçimler yapmasına ve gerçekçi kararlar almasına ve kendi kendisini yönetme gücünü kazanmasına, böylece benliğine saygı duymasına ve kişiliğini güçlendirmesine yardım etmektir.¹⁷ Yapılan tanımlardan da anlaşıldığı üzere rehberlik süreci, bireyin kendinin farkına varabilmesi, kendisini yönetebilme kabiliyetine sahip olabildiği ve en nihayetinde insanın kıymetli bir varlık olduğu sonucu çıkarılabilir.

¹⁵ Sevede Düzgüner, "Nereden çıktı bu Maneviyat: Manevi bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/26-36. İstanbul: Dem Yayınları, 2. Basım, 2018

¹⁶ Hasan Tan- Mustafa Baloğlu, "Psikolojik Danışma ve Rehberlik Teori ve Uygulama", Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2013, 14. Basım

¹⁷ İbrahim Ethem Özgüven, "Psikoloji Danışma ve Rehberlik" Ankara: PDREM Yayınları, 2005, 3. Basım

2.5. Psikolojik Danışmanlık

Araştırmamıza konu olan temel kavramlar değerlendirildiğinde, danışma-danışmanlık kavramlarının insanlık tarihi boyunca farklı anlamlarda kullanıldığı görülmüştür. Danışma, kavramının akıl alma, yönlendirilme, destekleme gibi anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Danışma kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında, nasihat etmek, fikir almak anlamlarına geldiği görülmektedir. Genel anlamda danışmanlık ise, belirli bir alanda uzmanlaşmış kişilerin bilgi ve becerilerini, belirli bir süre içerisinde, tanımlanmış bir görev tanımına göre aktarmalarıdır. Birey bağlamında Psikolojik Danışma eylemi, bireyin bir sorununu çözme, sağlıklı seçimler yapmak ve ihtiyaçlarını karşılamak için yardım arama isteği olarak ifade edilebilir.¹⁸ Gladding'e göre Psikolojik danışmanlık; ruh sağlığı alanındaki sorunlar ile ilgilenir, odak noktası ise hem gelişim hem de iyileşme üzerinedir.¹⁹ Psikolojik danışma, psikoterapiden farklı olarak danışmanlıktan geldiği söylenebilir.

2.6. Dini Danışmanlık

Dini danışmanlık kavramının sınırları çok geniş olması sebebiyle tek bir tanımda uzlaşmanın çok zor olduğu bilinmektedir. Ancak Şirin'e göre dini danışmanlık: "İnsanların dini ve ruhsal açıdan yaşadıkları sorunlara çözüm bulmaya çalışan bir çeşit danışma alınıdır"²⁰ şeklinde ifade edilmektedir. Dini danışmanlığı günümüz şartlarında bireyin inanç, ahlak ve ibadet ile ilgili yaşadığı problemlerini yardım amaçlı çözmeye çalışan bir meslek olarak da tanımlayabiliriz. Dini danışmanlık insanlara nasihat etmek, dini öğüt vb. bir yaklaşım değildir. Bireyin dini yaşamda karşılaştığı problemleri çözmesine yardımcı olmak, bunun için gereken bilgileri ona vermek ve bu sayede benzer sorunlarla karşılaştığında uygun bir çözüm bulma yeteneği kazandırmaktır.²¹ Diğer bir yaklaşımda ise, insanların dini ve ruhsal açıdan yaşadıkları sorunları yaşadıkları zaman şartlarına ayrıca bilime ve dine uygun bir şekilde çözmeyi amaçlayan ve kişinin her alanda kendini gerçekleştirmesini sağlayan uzman kişilerce verilen destektir.²² Yapılan tanımlar değerlendirildiğinde, dini danışmanlığın inanç referanslı olduğu, aynı zamanda bilim ile örtüştüğü, ruhsal problemlere yönelik çözümlerin uzman kişilerce yürütüldüğü anlaşılmaktadır.

¹⁸ Suat Cebeci, "Dini Danışma ve Rehberlik" Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1. Basım, 2012.

¹⁹ Samuel Gladding T. "Psikolojik Danışma: Kapsamlı bir Meslek". çev. ed. Nilüfer Voltan Acar, Ankara: Nobel Yayınları, 6. Basım

²⁰ Turgay Şirin, "Manevi Danışma ve Rehberlikte Yeni Bir Model Önerisi: İ.H.S.A.N. Modeli ve Vaka Sunumu". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/187-188. Dem Yayınları, 2. Basım, 2018

²¹ Zenal Sözügün, "Dini Danışma ve Rehberliğin Hayatımızdaki Yeri ve Önemi". *Yakın Doğu Üniv. İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 3/1 (Mayıs 2017), 210.

²² Feyza Karaca Kahvecioğlu, "Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik". Yüksek Lisans Tezi, 2010.

2.7. Manevi Danışmanlık

Batı'da yapılan manevi danışmanlık tanımları dikkate alındığında, Clinebell'in yaptığı tanım geniş kabul görmüştür. O'na göre manevi danışmanlık: “ Bire bir veya küçük gruplar halinde olan bireylerin iç dünyalarında ve ilişkilerinde iyileşme ve gelişmenin gerçekleşmesini sağlamayı amaçlayan, teoloji ve psikolojiyi kapsayan uygulamalardır. Manevi danışmanlık hayat boyunca kilisenin cemaatlerine veya ait oldukları topluluklarına yönelik olarak iyileşme ve gelişme süreçlerini hedefleyen geniş ve kapsamlı bir danışmanlık uygulamasıdır”.²³ Danışmanlık kelimesi yerine ‘destek’ sözcüğünü kullanan Kul'a göre ise: “İstenmedik ve beklenmedik olay ya da durumu anlama çabası çerçevesinde bireyin iç dünyasını zenginleştiren, geliştiren ve dini inançla birlikte dinin sağlıklı, doğru ve özüne uygun anlamıyla da beslenen inanç duygusu, düşünce ve davranış bütünlüğü olarak nitelendirilebilir”.²⁴ Yaklaşımlardan hareketle, manevi danışmanın, teolojii, maneviyatı ve modern psikolojik tekniklerini harmanlayarak danışanların problemleri konusunda hedeflerine ulaşmalarında danışma ve rehberlik yapan nitelikli kişi olduğu belirtilmektedir.

Türkiye de henüz yeni olan ancak Avrupa'da 20. yüzyıldan itibaren bu alanlarda görev yapan personelin, manevi bakım uzmanı, manevi destek görevlisi, manevi danışman vb. kavramlar ile nitelendirildikleri bilinmektedir. Manevi danışman, görev sürecinde manevi ve teolojik bakış açılarını sürece dâhil ederek özgün metodolojisi ve içeriği ile diğer danışmanlık mesleklerinden ayrılmaktadır. Dolayısıyla manevi danışman sosyal hizmet uzmanı ve psikologdan bu anlamda ayrılmaktadır.²⁵ Sahadaki tecrübelerden hareketle genel anlamda diyebiliriz ki manevi danışmanlık sürecinde inanç ön planda iken terapi ve tedavi ikinci plandadır. Manevi danışman, cinci, kâhin, misyoner ve büyücü asla değildir. Doğan'a göre manevi danışmanlık hizmeti veren kişilerin uzman olmaları yanı sıra ahlaki ve insani niteliklere sahip olmaları, sevgi, empati ve hoşgörü tutumlarıyla donatılmış olmaları ve sabır, şefkat ve merhamet duyguları zayıf olan kişilerin manevi danışmanlık alanlarında çalışma ve başarılı olma olasılıkları daha düşüktür.²⁶ Manevi danışman, Teoloji, Psikoloji, Psikoterapi, Din psikolojisi alanlarında gerekli bilgiye sahip olan, hoşgörü, merhamet, şefkat, empati vb.

²³ Clinebell, Howard: Basic Types Of Pastoral Care Councelling: Resources for The Ministry of Healing and Growth, Abingdon Press, (Nakleden: Özkan, Türkiye 'de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması, 28)

²⁴ Naci Kula, “Engelli Birey ve Ailesinin Psiko-Sosyal Sorunları ve Manevi Destek”, Din, Felsefe ve Bilim Işığında Engelli Olmak ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, 5/6 Nisan 2012, s 89.

²⁵ Arslan Karagül. “ Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi ‘ Hollanda Örneği’”,18.

²⁶ Mebrure Doğan, “ Hastane Örneği Üzerinden Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış”,1280.

insani değerlere sahip olan, görev yaptığı alan ile ilgili bilgi ve güncel olayları takip eden, öz bakım ve iletişim konusunda kendini geliştirmiş kişidir şeklinde değerlendirilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK İLE İLGİLİ ARŞTIRMALAR

3.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Nedir?

17. yüzyılda Aydınlanma çağının getirdiği değişimler ile 18. yüzyıla giren bireylerin, siyasi, ekonomi, toplumsal vb. alanlarda yaşanan gelişmelere paralel olarak yaşam koşullarında da hissedilir derecede değişimler yaşanmıştır. Değişen bu yaşam koşullarına ayak uydurmada zorlanan insanlık kriz, stres, depresyon vb. problemlerle daha fazla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Geleneksel dönemde, ölüm, hastalık, vb. durumlara karşı aile, akraba ve yakın çevrelerinden aldıkları psikolojik destekler ile yaşadıkları sıkıntılı süreçleri bir nebze de atlattıkları bilinmektedir. Ancak modern dönemin bilim ve teknoloji alanında getirdiği hızlı sanayileşme ile beraber köyden kentlere göçlerin artması ile beraber insanların daha fazla çevrelerine yabancılaştıkları ve yalnızlığa sürüklendikleri bilinen bir süreçtir.

İnsanların yaşamlarında iç içe oldukları temel dinamiklerden bazıları olan din, maneviyat vb. teolojik kavramlarda yaşanan değişim ve gelişmelerden payına düşeni almış ve bu alanlara yönelik yeni yaklaşımlar sergilendiği bilinmektedir. Dini danışmanlık geleneksel bağlamda Batı literatürün de köklerinin 2. yüzyıla kadar gittiğini söyleyebiliriz 19. yüzyıl ve sonrasında dini danışmanlık yaklaşımlarının değiştiği görülmektedir. Manevi danışmanlık, köklerinin modern anlamda Hıristiyanlık kültürü ile başladığı, bu bağlamda Batı literatürün de ‘‘Spritüel’’, ‘‘dini’’, ve ‘‘Pastoral’’ terimleriyle manevi danışmanlık alanı ifade edilir.²⁷ Pastoral Care olarak da adlandırılan manevi danışmanlık faaliyetlerinin dernekleşme süreci ile başladığı, ilerleyen süreç içerisinde, ABD’de bu alanın niteliklerini ve standartlarını belirleyen ilk kuruluş olan American Association of Pastoral Counselors (AAPC) tarafından: ‘‘Gelişme ve iyileşme için manevi kaynakları kullanan aynı zamanda psikolojik anlayışı kullanan, benzersiz bir danışmanlık şekli olarak’’ tanımlanmıştır’’.²⁸

²⁷ Üzeyir İnanç Ok, ‘‘Din Psikolojisinin Kullanım Alanları: Dini Danışmanlık ve Rehberlik’’, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları, 2012, 553.

²⁸ <http://www.aapc.org/about-us/>- Aysun Özkan, ‘‘ Türkiye de sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: bir Karma Yöntemi Araştırması, 30.

Hıristiyan inancına sahip olan toplumlarda yaşayan bireylerin yaptıkları hatadan dolayı yüklendikleri günahların acısı ile ıstırap çeken ruhlarının iyileştirilmesi görevini manevi temsilciler üstlenmiştir. Geleneksel bağlamda manevi danışmanlık alanında kullanılan bu vb. yöntemler, Aydınlanma dönemi ile beraber yerini modern metodoloji yöntemlerine bırakmıştır. Çağımızın nezlesi olarak görülen stres, depresyon gibi problemlere yönelik manevi danışmanlık alanı ile ilgili daha fazla araştırma ve keşfetme yoluna gidilmiştir. Geline nokta da maneviyat kavramının dini inanç ile sınırlı olmadığı, modern dönemde manevi danışmanlık alanının sadece teolojik açıdan inançlı olan kesime yönelik değil seküler kesim de dâhil olmak üzere toplumun bütün fertlerine yönelik bir hizmet olduğu görülmektedir.

İslam kültüründe Hz. Peygamber rehberliğinde, Müslüman toplumlarda istişare, yardımlaşma, kişiye destek sunma vb. ahlaki yaklaşımlar toplum tarafından yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. 20. yüzyıla gelindiğinde ise geleneksel süreç yerini kurumsal bir zemine bırakmıştır. Türkiye’de manevi danışmanlık sürecinin Batı’dakine benzer uygulama alanlarının olduğu, ancak kurumsal varlığını daha geç dönemlerde kabul ettirdiği söylenebilir. Bu bağlamda, 25 Ekim 2019 yılında yayınlanan, Ulusal Meslek Standardına göre manevi danışmanlık: ‘‘Danışanların inanç dünyalarının hayatlarına etkilerini bilmelerine yardımcı olma sürecini; danışanların din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkmalarında bütüncül yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dini ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla yapılan danışmanlık hizmetini ifade etmektedir’’²⁹ şeklinde tanımlanmıştır.

Kurumsal anlamda yapılan bu tanım, manevi danışmanlığın mesleki sınırlarını ve kurumsal varlığını kabul ettirmede temel bir gerekçe olarak sunulabilir.

Ok’a göre ise manevi danışmanlık: ‘‘Seküler veya dindar, nihai konulara önem veren, insan yaşamında aşkın bir boyut olduğunu kabul eden kişiler tarafından, sözel veya sözel olmayan, doğrudan ya da dolaylı, literal veya sembolik iletişim biçimlerini kullanarak nihai anlam ve konular bağlamında sorun yaşayan insanlara ruh sağlığı ile ilgili konularda veya kaygıyla baş etmeye çalışan insanlara yönelik iyileştirme veya rahatlama; engelli ve fakir olma gibi konularda destekleme; bireylerin daha iyi büyüüp gelişmeleri gibi konularda rehberlik etme veya kolaylaştırma; bireylerin daha iyi büyüüp gelişmeleri gibi konularda bakımda bulunma; evlilikte geçimsizlik, akrantar arası küslük gibi konularda uzlaştırma; sosyal, ekonomik ve politik baskı durumlarında olduğu gibi sosyal girişimlerde bulunma; alınacak yeni kararların

²⁹ ‘‘ Manevi danışman, seviye 6, Ulusal Meslek Standardı’’. s.: 7.

veya değişimlerin oluşturabileceği olumsuz durumların oluşumu ihtimalinde önleme şeklindeki yardım etme ve davranışlarıdır.”³⁰

Manevi danışmanlık ve rehberlik ile ilgili şimdiye kadar yapılan tanımlar dikkate alındığında, iyileştirme, yönlendirme ve destekleme gibi kavramların mesleki hizmet bağlamında temel unsurlar olduğu, manevi danışmanlık ile psikolojinin ortak noktalarından birinin metodolojik benzerlikler ile danışanlara yardımcı olmaları ve manevi danışmanlık sürecinde kullanılan dilin psikolojik olduğu anlaşılmaktadır.

3.2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Ne Değildir?

MDR alanı, Batı’da daha eski geçmişe sahip olması nedeniyle uygulama alanında sistemin daha iyi yürütüldüğü ancak ülkemizde özellikle sağlık alanında Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında 2015 yılında imzalanan protokol ile tekrar hizmet alanı gündeme gelmiş ve tartışılmaya başlanmıştır. Tartışmaların odağında genellikle MDR alanının gerekli olup olmadığı anlaşılmaktadır. Manevi danışmanlık ve rehberliğin yararlı olmadığını savunan yaklaşımlar zaman içerisinde bir adım daha ileri giderek bu alanda görevli aktörlerin muhataplarına zarar verebileceklerini ve bu alan ile ilgili yapılan protokolün iptal edilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda Türk Psikiyatr Derneği başkanının yaptığı basın açıklamasında: “Bu, psikoterapik müdahalenin din görevlisi tarafından yapılabileceği anlamına geliyor. Bu durumda bizim uyguladığımız tedaviye de zarar verecek durumlar oluşabilir. Bu son derece tehlikelidir” şeklinde imzalan protokole yönelik eleştirilerini dile getirmiştir. Aynı şekilde, Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi Başkanı ise: “ Hastaların ruhsal desteğe ihtiyacı olabilir, ama bunun alanında eğitim almış sağlık personeli tarafından verilmesi gerekmektedir. Bunun aksi bilim dışı ve tehlikelidir”³¹ ifadeleri ile düzenlenen ortak basın açıklamasında imzalanan protokole karşı itirazını dile getirmiştir.

Ülkemizde, kurumsal bağlamda manevi danışmanlık ve rehberlik alanı ile ilgili imzalanan protokol neticesinde alana yönelik, yapılan itirazların ön yargılı olunduğu ve ideolojik bir tutum takınıldığı görülmektedir. Diğer bir itiraz noktasının ise alan yeterliliği, sınırları vb. konularda olduğudur. Bu anlamda daha öncede ifade edildiği üzere Ulusal Meslek Standartları kurumunun, MDR alanı ile ilgili yapmış olduğu tanımlar, alanın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Yapılan tartışmaların ilk dönemlere göre azaldığı bilinmektedir. Ancak MDR alanı ile ilgili gerek DİB ve gerekse diğer kurumlarda herhangi

³⁰ Üzeyir Ok, ”. *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*. ‘ed. Nurullah Altaş-Mustafa Köylü, Ankara: Gündüz Yayınları, 1. Basım, 2012.

³¹ Hürriyet, 2015. “ *Hastanelerde Din adamı Projesini İptal Etmeye Davet Ediyoruz*”. -din-adamı-projesini-iptal-etmeye-davet-ediyoruz-

bir kadro tahsisinin halen yapılmamış olması, bu bağlamda alan yeterliliğinin ne olması gerektiği konusunda eksikliklerin devam ettiğine işaret etmektedir.

Yapılan olumsuz eleştiriler dikkate alındığında, MDR alanının da sahada görevli aktörlerin, muhataplarına zarar verebilecekleri ve bu alanın diğer ruh sağlığı alanlarına alternatif veya onların yerine getirildiği eleştiriler yapılmaktadır. Buna benzer problemlerin temellendirildiği yaklaşımlarda hizmet alanına yönelik bilgisizlik, ön yargı ve yanlış anlamaların sebebiyet verdiği, bu ve benzeri durumların önüne geçebilmek için sunulan hizmet alanının ne olmadığı konusu önem arz etmektedir.

3.2.1. Manevi Danışman İmam-Hatip Değildir

Ülkemiz de manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinin sunulduğu hastanelerde, ölüm sonrasında yapılacak olan işlemler için görevli İmam- Hatipler bulunmaktadır. 1995 yılında başlatılan 'Din ve Moral Hizmetleri' uygulaması ile beraber MDR alanında adımlar atılmış, ancak hastanelerde ölüm sonrası işlemlere yönelik görevli olan İmam-Hatiplerin, hasta odalarına çıkacakları algısı oluşmuştur. 1996 yılında alınan karar üzerine din ve moral hizmetleri uygulaması durdurulmuştur.³² Yapılan araştırmalar bahse konu olan dönemde, hastanelerde psikologların iyileştirme, İmam-Hatip'lerin ise ölümü çağrıştırdığı algısının olduğu görülmektedir. Bu ön yargıların aksine hastanede görevli İmam-Hatiplerin görev tanımları incelendiğinde: "Cenazenin, kayıt, teşhis ve defin işlemlerinde görevli olduğu" ifade edilmektedir.³³ Hastanelerde MDR görevini icra eden ve manevi bakım uzmanı olarak nitelendirilen personelin yaptıkları görevden hareketle, ön yargıların aksine, hastanede görevli manevi bakım uzmanları ile İmam-Hatiplerin görev ve yetki alanlarının birbirinden bağımsız ve farklı olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dini Tebliğ Değildir

Türkiye'de halen devam eden manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamasında özellikle hastanelerde görevli personellerin İlahiyat lisans diplomasına sahip olmaları muhataplarına irşat, tebliğ vb. alanlarda hizmet sunulacağı ön yargısını oluşturabilmektedir. Manevi danışmanlık ve rehberlik ile ilgili yapılan tanımlarda söz konusu durum ile alakalı mesleki bir tanım görülmediği anlaşılmaktadır. Alanda görevli personel danışmanlarına yönelik herhangi bir ideoloji, inanç, ön yargı, etnik ayırım vb. olguları dayatamaz. Ancak dini ve

³² Nurullah Altaş, 'Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri.' Yüksek Lisans Tezi. 1997

³³ Resmi Gazete. 'Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliğinde Değişiklikler Yapılmasına Dair Yönetmelik', 2005.

manevi bağlamda danışanın talep etmesi halinde kendilerine destek sunabilir ve herhangi bir dine mensubiyeti olmayan bireylerde bu hizmetten istifade edebilirler. Görevli kişi bu hizmeti danışanlarına sunmakla yükümlüdür.

3.2.3 Manevi Danışma Psikolog Değildir

MDR alanı ile alakalı diğer bir yaklaşım ise, manevi danışmanların terapist veya psikolog olarak algılanmasıdır. Alanda görevli personel talep olması durumunda danışana teolojinin ön plana çıkarıldığı manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetini bir kamu hizmeti olarak sunar. Ancak danışanların psikolojik destek ve terapi aldıkları alanda ki görevli aktörler, eğitim neticesinde yetkilendirilen Klinik psikologlardır. Bu alanda uygulama yapabilmek için yapılan resmi tanım şu şekildedir: “ Psikolog, uluslar arası standartlara, T.C.'nin Yükseköğrenimle ilgili yasalarını öngördüğü eğitim veya denklik koşullarına göre verilen, T.C. Psikologlar Meslek Yasasının ve Türk Psikologlar Derneği'nin koşullarına uygun yasal eğitimi alıp yetkinliğini elde eder ve sadece yetkinliğini elde ettiği alanda eğitimi, kişilik özellikleri, deneyimi ve becerileri çerçevesinde çalışır”³⁴ ifadesi yer almaktadır.

Yapılan bu tanım ile Ulusal Meslek Standardının manevi danışmanlık ve rehberlik alanı ile ilgili yapmış olduğu tanım karşılaştırıldığında, iki alanın birbirinden farklı ve bağımsız meslek statülerine sahip olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Özetleyecek olursak; Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından görevlendirilen personelin marifetiyle yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti, teolojiyi ve manevi referansları ön planda tutarak danışanlarına bu hizmeti sunar. Kurumsal anlamda ulusal meslek standardı tanımı yapılmış olan, çalışma sahasında manevi danışman olarak görevlendirilen; meslek tanımında belirtildiği gibi sadece teoloji referanslarını ön planda tutmayıp modern teknikler ile beraber diğer ruh sağlığı alanlarına müdahale etmeden sınırlılıkları dâhilin de danışanlarına hizmet sunan profesyonel nitelikte ki bir kamu görevlisidir.

³⁴ TPD. *Türk Psikologlar Derneği Etik Yönetmeliği*, 2016.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİĞİN TARİHSEL ARKA PLANI

4.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Tarihsel Gelişim Süreci

Batı'da 19. yüzyıla kadar, Türkiye'de ise 20. Yüzyıl ortalarına doğru çok fazla gündeme gelmeyen manevi danışmanlık ve rehberlik bu tarihlerden itibaren neden daha fazla gündeme geldiği, bu alana ihtiyacın olup olmadığı vb. yaklaşımlar Batı'da nispeten azalmış olsa da ülkemizde halen bu tartışmaların gündemini koruduğunu ifade edebiliriz. Sekülerleşmenin arttığı veya belirginleştiği modern hayat ile birlikte insanların kutsal ile kavramsal düzeyde sıkıntı yaşamaya başlamaları, manevi danışmanlık ve rehberlik alanına ihtiyaç duyulma nedenlerinden biri olarak görülebilir.

İnsan, yaşlılık, hastalık, aile içi çatışmalar vb. durumlardan dolayı yaşadığı acı, sıkıntı, hüznün gibi duyguların hafiflemesini ister ve bu tür problemlerine çözüm arar. Geleneksel yaşam da insanların yalnız olmadığı, mahalle, aile, köy, yakın akraba, ileri gelenler vb. kendilerini ait hissettikleri geleneksel yapılarla birlikte bu sorunlarla başa çıkabiliyorlardı. Aydınlanma dönemi ile birlikte sanayileşmenin artması ve köyden kentlere doğru oluşan göç dalgasının oluşturduğu buhran toplumsal yapıyı da etkilemiştir. Kentsel hayata hızlı bir geçiş yapılması ile beraber insanların ekonomik, siyasi ve yaşam tarzlarında değişimler kaçınılmaz olmuştur. Modern hayat ve sekülerleşme ile birlikte hayatın tek boyutlu ifadesi, insanın yalnızlığa ve manevi varlığına karşı yabancılaşmaya sürüklemiştir. Bireylerin yaşadıkları olaylar karşısında modern psikoloji, pozitivizmin dini olguyu yok sayması ile birlikte çözüm arayışlarında din ve maneviyatın etkisinin olmadığı iddiasını savunanların olduğu aşikârdır. Ancak iddiaların aksine 19. yüzyıl sonlarına doğru bu iddiaların gücünü kaybettiği ve teolojinin etkisinin tekrar fark edildiği görülmüştür. Yaşanılan süreçlere bağlı olarak manevi danışmanlık ve rehberlik, dini ve manevi kaynaklar ile beraber psikoloji çalışmalarından da istifade ederek, modern bireyin temel sorunları ile baş etmesine yardımcı olmaktadır. Uzun bir geçmişe sahip olan manevi danışmanlık ve rehberliğin, Batı'da 19. yüzyıla doğru gündeme geldiği, köklerinin Hıristiyan geleneğinden kaynaklandığı, başta ABD olmak üzere diğer ülkelerde yaygınlaştığı, Türkiye'de ise 20. yüzyılın sonlarına doğru gündeme geldiği bilinmektedir.

4.1.1. Dünya’da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Dünya’da MDR alanının bazı ülkelerde erken dönemde gündeme geldiği diğer bazı ülkelerde ise bu sürecin yakın zamanda fark edildiği görülmüştür. Bu durumun önemli sebepleri arasında, toplumun çok kültürlü yapısından kaynaklandığı düşünülmektedir. Modern anlamda 20. yüzyılın başlarında, Anton Boisen’in, MDR alanında yapmış olduğu metodoloji çalışmaları ile bu alanın öncüleri arasında olduğu ve sürecin Batı’da erken dönemde başladığı söylenebilir. Modern psikolojiye olan ilginin özellikle ABD’de, ‘Amerikan Psikoloji Derneği / Psychological Association-(APA) ile beraber ortaya çıkmasıyla uygulamanın kurumsallaştığı ifade edilebilir. Kurulmuş olan bu dernek çatısı altında yapılan Din Psikolojisi çalışmalarının, bir alt kuruluş olarak ilk kez 1946 yılında kurulan ‘Amerikan Katolik Psikoloji Derneği / American Catholic Psychological Association-(ACPA)’ ile başladığı ve ileriki süreçler de atılacak akademik adımlarda MDR’in teorik temellerinin bu tarih itibarıyla din psikologları tarafından atıldığını söylemek mümkündür.³⁵ Öte yandan MDR’in uygulandığı batı ülkelerinde görevlendirilen aktörler değerlendirildiğinde, ülkelerin çok kültürlü yapıya sahip olmaları itibarıyla bu durumun manevi danışman istihdamına yansıdığı görülmektedir. Özellikle hastanelerde, talep üzerine çeşitli mezheplerden resmi veya gönüllü görevliler tam ve yarı zamanlı olarak görevlerini icra ederler. MDR alanında görevli personelin çoğunluğunun teolojik eğitim almaları şart koşulmasına rağmen bazı ülkelerde temel eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasında farklılıkların olduğunu belirtmek gerekir. Hizmetin sunulmasında hastane özelinde ise bazı ülkelerde sunulan hizmetin 40 yılı aştığı ve bu durumun kamu hizmeti politikasına dönüştüğü görülmektedir.³⁶

4.2. Batı’da ki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulamaları

MDR alan uygulamaları kapsamında, Batı’da ki ülkelerde tarihsel süreci, verilen hizmet alanları, alan yeterliliği gibi konulara bundan sonraki başlıklarda değinilmiştir.

4.2.1. Amerika’da MDR Süreci

MDR metodolojisini ilk kez oluşturduğu bilinen Anton Boisen, 1925 yılında Protestan teoloji okulunu Amerika’da kurmuş, bu alan ile ilgili temellerin bu süreç ile beraber şekillendiği bilinmektedir. Ülkenin demografik olarak dönüşüme uğrayan yapısı kurumlara

³⁵ Mustafa Koç, ‘‘Manevi-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı’da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü’’ (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma –I, 208-209

³⁶ Tuba Kevser Şahin. ‘‘Anlam Arayışı Bağlamında Batı’da Manevi Danışmanlık Hizmetleri’’. 28

yansımış hapisane, hastane gibi yapıların bu durumdan etkilendiği dolayısıyla MDR hizmetine ihtiyaç duyulmuştur. 1967 yılında kurulan Manevi Danışmanlık / Bakım Derneği (ACPE) günümüzde ‘Hastane Manevi Danışmanlığı (CPE)’ alanında akreditasyon kurumu olarak devam etmektedir.³⁷ Amerika’da manevi danışmanın inancına bakılmaksızın ‘Genel Pastoral-Herkes için manevi bakım’ düşüncesiyle hizmetler yürütülmektedir. Bunun sebebi ise insanın acı çekme deneyiminin ortak olması düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Hastanın talep ve ihtiyaç hissetmesi hizmet için yeterli bir ölçüdür. Manevi danışmanın ziyaretlerinde öncelik iletişim ve duygusal bakımdır.

Ülkede MDR alanında görev alabilmenin ilk adımı, Psikoloji, Din adamlığı, Teoloji veya danışmanlık alanlarında lisans derecesi yapmaktır. AAPC onaylı bir din görevlisi olmanın şartları ise:

- İlahiyat mezunu olmak.
- İncil çalışmaları, İlahiyat çalışmaları veya manevi çalışmaları alanında yüksek lisans veya doktora.
- Dini danışmanlık alanında, yüksek lisans veya doktora derecesine sahip olmaktır³⁸ şeklinde sıralanabilir.

Manevi danışmanlara verilen eğitimler ‘çoğulculuk’ yaklaşımı ile verilmektedir. Ancak buradaki bahse konu olan çoğulculuk, danışana yönelik dini çoğulculuk olmadığı, danışanın inanç ritüellerine saygı olduğu bilinmelidir. Manevi danışmanın eğitimine yönelik ise, 1600 saat süren 4 bölümden oluşan, 8 ay boyunca süren CPE eğitim programları uygulanmaktadır. Ülkede 3000 manevi danışanın görev yaptığı tespit edilmiştir.³⁹

Bu bilgiler ışığında modern dönemde, ABD’de manevi danışmanlığın erken dönemde başladığı ve alan metodolojisinin temellerinin bu ülkede atılması ile günümüzde uygulamanın sürdürülebilir durumda olduğu anlaşılmaktadır.

4.2.2. İngiltere’de MDR Süreci

İngiltere’de, manevi danışmanlık sürecinin ABD benzeri erken dönemde başladığı söylenebilir. 1950 yıllarına gelindiğinde, Weatherhead’in MDR alanında yaptığı çalışmalar ile alan tartışmalarının gündeme gelmiştir. Bu ve benzeri çalışmalar neticesinde 1960’lı yıllarda

³⁷ Hatice Koç, Kanca. ‘‘Alandaki İzdüşümleriyle Hastanelerde manevi Danışmanlık Eğitimleri- ABD ve Türkiye Karşılaştırması’’ .DergiPark

³⁸ Merve Reyhan Baygeldi, ‘‘manevi Danışmanlık Uygulaması: Mevcut Durum ve Öneriler’’ . Seta 234,2018,15.

³⁹ Mustafa Koç, ‘‘Manevi-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı’da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü’’ (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma –I, 210-211.

MDR alanına yönelik güçlü organizasyonlar yapılmış, kurulan dernekler İngiliz Danışmanlık Topluluğu olan Dini Bakım ve Danışmanlık Derneğinin (APCC) oluşturulması için birleşmişlerdir. 1990 yılına geldiğinde ise, ‘Dini ve manevi Bakım Danışmanlık Derneği’ şeklinde adı değiştirilmiştir.⁴⁰

İngiltere’de tıbbi araştırmalar yürüten Ulusal Sağlık Hizmeti (NHS), manevi bakım alanında çalışmalar yürüttüğü ve yapılan son yayınlar ile birlikte bu alanın öneminin arttığı görülmektedir. Manevi bakım uygulamaları parlamentoya bağlı düzenleyiciler tarafından akredite edilmiştir. 2003’te yayınlanan alan faaliyetlerine yönelik kapsamlı kılavuz ile alan sınırlılıkları, yeterliliği vb. standartlar uygulama alanına dâhil edilmiştir.⁴¹

4.2.3. Almanya’da MDR Süreci

Almanya’da diğer Batı ülkelerinde olduğu gibi erken dönem de bu alan ile tanışmıştır. 1960’lı yıllara gelindiğinde ülkede alana yönelik artan çalışmalar sonucunda hizmet kalitesinin arttığı görülmüştür. Ülkede MDR alanındaki standartları KSA (Klinische Seelsorgausbildung) adlı kuruluş belirlemektedir. Birçok alanda verilen eğitim kurslarını onaylayan en önemli derneklerden olan, Alman Pastoral Psikoloji Derneği (Deutsche Gesellschaft für Pastoralpsychologie DGFP) tarafından verilen onaylar en popüler olanıdır.⁴²

Almanya’ da bu hizmet alanını genellikle papazların verdiği bilinmektedir. Alan ile ilgili verilen eğitimler, teoloji, sosyal pedagoji ve sosyal çalışma gibi alanlardan oluşmaktadır. Bu eğitimleri vermeye haiz olan kurumlar ise, meslek liseleri, üniversitelerin yanı sıra kilise ve dini cemaatlerin 4 yıllık teoloji okulların da bu eğitimler verilebiliyor. Almanya’da MDR uygulama alanında verilen hizmetlerin içeriği şu şekilde sıralanabilir:

- Ölümcül hastalığa yakalanmış hasta ve hasta yakınlarına yönelik öncelikli danışmanlık hizmeti.
- İntihara meyilli danışanlara destek hizmeti sağlamak.
- Aile içi şiddetten etkilenmiş bireylere yönelik destek hizmeti sunmak.
- Modern hayat ve geleneksel kurallar arasında ikilem yaşayan gençlere yönelik destek hizmeti sunmak ve çözüm bulabilmek.
- Hüküm giymiş mahkûmlara yönelik destek hizmeti verebilmek.

⁴⁰ Üzeyir Ok, ‘‘. *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*. ‘‘ed. Nurullah Altaş-Mustafa Köylü, Ankara: Gündüz Yayınları, 1. Basım, 2012.

⁴¹ Mehmet Şerif Kaya, ‘‘ *Sağlık Hizmetleri Bağlamında Manevi Bakım* ‘‘ İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, 2018

⁴² Zuhâl Ağilkaya, Şahin. ‘‘*Manevi Bakım ve Danışmanlık*’’, 46.

- Dini açıdan sapma gösteren veya bu bağlamda bunalıma giren danışanlara yönelik destek hizmeti sunmaktır⁴³ şeklinde sıralanabilir.

Görüldüğü gibi Almanya’da daha çok hizmet alanına yönelik kurumsallaşan MDR hizmetinin, yasal bir hak olarak bireylere tanınmış olması ve bu uygulamanın finansmanını devletin karşılaması, bu alanda ki hizmet kalitesini arttırdığı göstermektedir.

4.2.4. Hollanda’da MDR Süreci

Hollanda, yaklaşık 17 milyon nüfusu olan ve 1 milyon civarında Müslüman’ın yaşadığı, bir göçmen ülkesi olarak bilinmektedir. Hollanda’da MDR hizmetleri, ‘ Manevi Bakım Sağlayıcıları Mesleki Birliği’ (VGVZ-Vereniging van Geestelijk VerZorgers) tarafından, 1971 yılından itibaren hastanelerde, cezaevlerinde, askeriyede vb. kurumlarda dini olan ve dini olmayanlara, inançlarına yönelik faaliyetler yürütülmektedir. Söz konusu kuruluş (VGVZ), aynı zamanda akredite edilmiş profesyonel bir yetkiye sahiptir. İkinci dünya savaşından sonra hümanizm etkilerini kendini hissettirdiği ülkede her türlü inanca yönelik MDR hizmeti sunulmaktadır. Bu bağlamda ‘Sağlık Kalitesi Kanunu’ kapsamında, MDR hizmetleri yasal güvence ve temel sigorta kapsamındadır. Devlet tarafından finanse edilmekte olan bu alan her türlü inanca açık olması ile hümanistler de dâhil olmak üzere manevi danışman temsilcileri kurumlarda bulundurulmaktadır. Bu sebepten dolayı Hollanda, ülkesindeki bireylere yönelik diğer Avrupa ülkelerinden farklı bir MDR yaklaşımı sunduğu anlaşılmaktadır. Alana yönelik eğitimler ise, yüksek okul ve üniversite seviyesinde olup, yüksek lisans derecesi ve bir tez ile eğitim süreçleri tamamlanmaktadır.⁴⁴

4.2.5. Fransa’da MDR Süreci

Fransa’da, MDR hizmeti geleneksel anlamda 1800’lü tarihlere kadar götürülebilir. Modern anlamda ise diğer ülkeler gibi Fransa’da erken dönemde bu hizmetin tanındığı söylenebilir. Din adamlarının sağlık alanında ve dini alanda hastanede hastaları iyileştirme çalışmaları ve bu hizmetin ilk hastane tesislerinde uygulandığı görülmektedir. 1976 yılında yayınlanan bir genelge ile hasta bakımına manevi danışmanlarda dâhil edilmiştir. Ülkede hastanelerde, bakım evlerinde, cezaevlerinde ve orduya yönelik faaliyetler kapsamın da alan hizmeti yürütülmektedir.⁴⁵

⁴³ Mustafa Koç, ‘‘Manevi-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı’da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü’’ (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma –I, 211-212.

⁴⁴ Arslan Karagül. ‘‘ Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi ‘ Hollanda Örneği’’’,5-7.

⁴⁵ Gülsevım Tınmaz. ‘‘Fransa’da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları’’’. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Fransa’da ağırlıklı olarak yaşlılara yönelik hastane ve bakım evlerinde, hizmet faaliyeti yürüten ‘‘Aumonerie’’ adında bir kilise teşkilatı bulunmaktadır. Hastanede bu hizmet faaliyeti alanına dâhil olabilmek için, liseden mezun olduktan sonra papaz okullarına 5-6 yıl gidilmesi gerekmektedir. ‘Seminaire’ olarak adlandırılan bu okullar, özel niteliklere sahip kiliselerle ilgili kolejlerdir. Günümüzde halen uygulanan bu eğitim üniversite statüsü ve diploması için hazırlanmaktadır.⁴⁶

Batı’da ki MDR hizmetlerinde görevli aktörlerin istihdamı ile ilgili:

- ABD’de 3 bin görevlinin olduğu tespit edilmişti.
- İngiltere’de tam ve yarı zamanlı olmak üzere 4 bin 500 görevlinin olduğu.
- Hollanda’da 2011 kayıtlarına göre 100 bakım kurumunda yaklaşık 850 görevlinin olduğu.⁴⁷
- Almanya’da 35 bin manevi danışman görev almaktadır.⁴⁸

Toparlayacak olursak; modern dönemde, Batı’da MDR hizmetlerinin erken dönemde başladığı ve günümüzde iyi denilecek derecede yol kat ettiği, dini danışmanlıktan ziyade, dinlere inansın-inanmasın bütün bireylere yönelik ‘çoğulculuk’ yaklaşımı ile hizmetlerin yürütüldüğü, genel olarak uygulanan hizmetin devlet tarafından finanse edildiği ve yasalar kapsamın da sürecin ilerlediği görülmektedir.

4.3. Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Araştırmamızın bu kısmında ülkemizde manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinin geçirdiği aşamalar ve uygulanma alanlarına yer verilecektir.

4.3.1. Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Kurumsallaşma Süreci

Türkiye’de MDR uygulaması, Batı’lı ülkelere göre henüz yeni sayılabilecek bir aşmada olduğu söylenebilir. Batı’da alan ile ilgili kurumsallaşma sürecinin 1900’lü yıllardan itibaren başladığı bilinmektedir. MDR hizmetinin finansal boyutu, eğitim süreci, personel istihdamı ve akredite gibi konular ile kanuni boyutu birçok Batı ülkesinde aşılmış durumdadır. Türkiye’de ise bu alanın yeni olmasına rağmen birçok konuda hızlı bir ilerleme sağlandığı

⁴⁶ Mehmet Akay-Ziya Şahin. ‘‘Türkiye’de ve Dünyada Hastane Hizmetleri Bağlamında Manevi Bakım’’ 6.

⁴⁷ Merve Reyhan Baygeldi, ‘‘Manevi Danışmanlık Uygulaması: Mevcut Durum ve Öneriler’’ . Seta 234,2018,15-16.

⁴⁸ Mustafa Koç, ‘‘Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı’da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü’’ (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma –I, 212.

ifade edilebilir. MDR alanı ile ilgili Batı ülkelerinde yaşanan süreçlerin ülkemizde ki MDR sürecine katkı sağladığı yadsınamaz bir gerçektir.

Ülkemizde MDR süreci Batı’da ki gibi dernekleşme gibi organizasyonlar aracılığı ile gündeme gelmemiştir. Bu bağlamda Ülkemiz de toplumun dini ve manevi konularda ki rehberlik ihtiyacının karşılanması hakkının, devletin sorumluluk alanında olup olmadığı tartışması gündeme gelmektedir. Ancak var olan bu duruma yönelik devletimizin resmi kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ilgili maddesinde: “Camilerin içinde ve dışında toplumun din konusunda aydınlatılması, vatandaşlara vaaz ve irşat yoluyla din hizmeti götürülmesi ile ilgili iş ve işlemleri yapmak, bu maksatla İrşat ve Rehberlik Merkezleri oluşturmak” şeklinde ifadeler yer almaktadır.⁴⁹ İlgili düzenlemeden de anlaşılacağı üzere, ülkemizde dini-manevi alanlarda ki süreçleri yönetme konusu devletin yetkili organları marifetiyle yürütülmektedir.

Türkiye’de ilk defa 1990’lı yıllarda Ceza evlerinde vaiz görevlendirilmesi ile MDR hizmeti gündeme gelmiş ve tartışılmaya başlanmıştır. Takip eden yıllarda 1994 yılına gelindiğinde hastanelerde MDR hizmeti sunulmaya başlanmış ve pilot uygulama 1,5 yıl kadar sürmüştür. Ancak dönemin Ankara Tabipler Odası Başkanı tarafından, uygulanan hizmet mahkemeye taşınmış ve süreç mahkeme kararı ile durdurulmuştur. Yaşanılan süreç ile beraber MDR hizmetinin devletten talep edilip edilmeyeceği tartışmaları tekrar gündeme gelmiştir.⁵⁰

2003 yılında, DİB, 633 sayılı kanun hükmü gereğince ‘Aile ve Dini Rehberlik Büroları’ hizmete sunulmuştur. Takip eden süreçte Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Gençlik Spor Bakanlığı ile DİB arasında MDR alanı ile ilgili protokoller imzalanmıştır. Türkiye’de MDR alanında atılan kurumsallaşma süreci ile birlikte gelinen noktada, alana yönelik personelin eğitimi, ataması, sürecin takibi gibi konularda sorumlu kurum Diyanet İşleri Başkanlığı’dır.⁵¹

Türkiye’de MDR alanında atılan en önemli adımlardan birisi, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın manevi danışman ulusal meslek standartlarının belirlenmesi için Mesleki Yeterlilik Kurumu’na (MYK) başvurması ve yapılan çalışmalar sonucunda ‘Ulusal Meslek Standardı Manevi Danışman (seviye 6)’ tanımı ile bu sürecin Resmi Gazetede yayınlanmış olmasıdır.⁵²

⁴⁹ DİB, ‘Görev ve Çalışma Yönergesi’, 2008

<https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr>

⁵⁰ Şuayip Özdemir. (2002). “Türkiye’de Cezaevlerinin Din Eğitim Uygulamasının Geçirdiği Evreler”. 66-67

⁵¹ Ömer Faruk Söylev. (2014). “Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkanları ve Yöntemleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği”, s.: 192

⁵² Resmi Gazete. ‘Manevi Danışman (Seviye 6) Ulusal Meslek Standardı’.

4.4. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulama Alanları

Ülkemizde 1982 yılından itibaren cezaevlerinde uygulanan ancak işlevsellik açısından günümüzde sunulan MDR hizmetleri ile aynı olmasa da ülkemiz için modern anlamda MDR sürecinin bu tarihten itibaren başladığı söylenebilir. Ülkemizde MDR alınındaki faaliyetlerini Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sosyal Kültürel İçerikli Din Hizmetleri Daire Başkanlığı ile Göç ve Manevi Destek Daire Başkanlığı yürütmektedir. Daire başkanlığının hizmet alanı olan manevi destek hizmetleri uygulama alanlarını ise: "hükümlü, tutuklu, yükümlüler, hasta, hasta yakını, sağlık çalışanları; engelliler, bağımlılar, afetzedeler ve bu kesimlerin ailelerine sunulan hizmetleri kapsamaktadır" şeklinde ifade edilmektedir.⁵³

Türkiye’ de MDR hizmeti kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı ve diğer kurumlar ile yapılan protokolleri belirtmek gerekirse:

- **1982:** Din Kültürü ve Ahlak bilgisi dersinin de bulunduğu müfredat ile birlikte cezaevi vaizlerinin göreve başlaması
- **2001:** Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Hükümlü ve Tutukluların Dini ve Ahlaki Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik Protokol
- **2003:** Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Faaliyete geçmesi
- **2011:** Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile DİB Arasında İşbirliği Protokolü
- **2014:** Diyanet İşleri Başkanlığı ile Türkiye Yeşilay Cemiyeti Arasında İşbirliği Protokolü
- **2015:** Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü
- **2015:** Diyanet İşleri Başkanlığı ile TC. Gençlik ve Spor Bakanlığı Arasında imzalanan İşbirliği Protokolü
- **2016:** Diyanet İşleri Başkanlığı ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü⁵⁴

4.4.1. Ceza infaz kurumlarında MDR uygulaması

Cezaevlerinde ki hükümlülere yönelik sunulan bu hizmet alanı bireyi tekrar topluma kazandırabilme temelinde faaliyetlerini sürdürmektedir. MDR hizmetlerinin sunulabilmesi

⁵³ Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Raporları” (2022), 182.

⁵⁴ Merve Reyhan Baygeldi, “Manevi Danışmanlık Uygulaması: Mevcut Durum ve Öneriler”. Seta 234,2018, 19.

bağlamında Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında en son imzalanan protokol ile Başkanlığın her organdaki görev sorumluluklarına yönelik:

“Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, din hizmetleri ve din eğitimi sağlar, suç azaltır ve toplumda tekerrürü önler, tutuklu, hükümlü ve yükümlülükleri kendi manevi gelişimi yoluyla topluma rehabilite eder”⁵⁵ ifadelerine yer verilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının 2022 Din Hizmetleri Raporlarına göre:

Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve yükümlülüklerle yönelik, MDR hizmetlerinin 823 personel ile yürütüldüğü, bunların 277 cezaevi vaizi, 149 vaiz, 273 imam-hatip, 41 Kur’an kursu öğreticisi, 28 din hizmetleri uzmanı, 55 müezzin kayyım ve 63 farklı unvanlarda olduğu belirtilmiştir.⁵⁶ Denetimli serbestlik uygulamasında ise; 20 cezaevi vaizi, 54 vaiz, 49 imam-hatip, 19 din hizmetleri uzmanı ve 27 farklı unvanlarda olmak üzere 169 personelin görev yaptıkları belirtilmiştir.⁵⁷

4.4.2. Huzurevlerinde MDR uygulaması

Türkiye’de batı ülkelerine göre yaşlı nüfusun daha az olması ve aile bağlarının geniş olması bağlamında, yaşlılara yönelik bakım ve ihtiyaçların karşılanması gibi konularda ailelerin daha etkin olduğu söylenebilir. Yaşlılığın ne olduğu, tanımının ne olması gerektiği konusunda birçok yaklaşımın sergilendiği bilinmektedir. Ayten’e göre “ Yaşlılık; kişi de bazı fiziksel ve zihinsel yeteneklerin zayıflaması veya kaybolması nedeniyle birçok hastalığın ortaya çıktığı dönemdir. Yaşlıların yaşadığı bu fiziksel sorunların yanında emeklilik aile bireylerinden uzak kalma gibi psikososyal sorunların ortaya çıktığı dönemdir”⁵⁸ ifadelerine yer verilmektedir.

Darülaceze olarak isimlendirilen yaşlı bakım merkezleri, yaşlıların barındığı ve her türlü ihtiyaçlarının karşılandığı yerler olarak bilinmektedir. Ülkemizde en büyük huzurevi olarak nitelendirilen ve 1999 yılında açılışı yapılan Kayış dağı Darülacezesi toplamda 151 bin metrekare alan üzerine inşa edilmiştir. Manevi bakım konusunda ise, manevi bakım içeriğinin bu alanda yetkin olan din görevlileri ile birlikte huzurevi sakinlerinin talebi doğrultusunda Doktor, Psikolog ve Sosyolog gibi uzman personelin görüşleri doğrultusunda planlanmaktadır. İhtiyaca göre huzur evi sakininin talebi doğrultusunda her sakine yönelik özel programlar uygulanmaktadır.⁵⁹

⁵⁵“Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı İşbirliği Protokolü”,2019.

⁵⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Raporları” (2022), 209.

⁵⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Raporları” (2022), 213.

⁵⁸ Ali Ayten. ‘Manevi Danışmanlık ve Rehberlik’ Cilt 1,2018, 233.

⁵⁹ Ayşe Akgül. (2009), “Yaşlılarda Sosyal ve Manevi Bakım (Darülaceze Örneği)”,Tez,40-45

SHÇEK'e bağlı belediyeler, özel, vakıf ve dernek gibi farklı kuruluşlara bağlı huzur evleri bulunmaktadır. Bazı huzur evlerinde gerek finansal ve gerekse ihtiyaç duyulmamasından dolayı MDR hizmeti talep edilmemektedir.⁶⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı ile SHÇEK arasında imzalanan protokole göre din hizmetleri huzur evlerinde uygulanmaktadır. Huzur evlerinde MDR eğitim ve faaliyetler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASHB) Diyanet İşleri Başkanlığı arasında ki imzalanan protokollerle yürütülmektedir. Bu durum sadece ASHB bünyesindeki huzur evleri için geçerlidir. Diğer statüdeki huzurevleri ise bu protokolden yararlanamamaktadır.⁶¹ Ülkemizde Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile Sosyal Politikalar bakanlığı arasında imzalanan protokol kapsamında 2016 yılında, 55 ilimizde yaklaşık 30 bin yaşlı vatandaşımız MDR hizmetlerinden yararlandığı belirtilmiş, yıl boyunca huzurevlerindeki sakinlere yönelik 807 faaliyetin yürütüldüğü ve bu faaliyetlere 38.345 vatandaşımızın katılım sağladığı ifade edilmiştir.⁶²

4.4.3. Hastanelerde MDR Uygulaması

Dünya genelinde bazı ülkeler manevi danışmalık ve rehberlik hizmetlerine yönelik sağlık alanında bazı yasal düzenlemeler yapılmışlardır. Özellikle İngiltere'de Ulusal Sağlık Servisi (NHS), 'Yardımcı Sağlık Profesyonelleri'nin bulunduğu medikal sosyal hizmet uzmanı, diyetisyen, sanat terapisti, psikolog, psikoterapist, fizyoterapist gibi uzmanların yer aldığı sınıflandırmaya manevi danışmanları da bu gruba dâhil etmişlerdir.⁶³ Dünya Tabipler Birliği Lizbon hasta Hakları Bildirgesinin 11. Madde olan Dini Destek Hakkı maddesinde: " Hasta kendi dinlerine uygun bir dini temsilcinin ruhi ve moral tesellisini kabul veya reddetme hakkına sahiptir" ifadelerine yer verilmesi hastaların MDR alanında hizmet alabilmeleri için yasal bir zemin sağlandığı ifade edilebilir.⁶⁴

Hastanelerde hastalardan kaynaklanan dini boyuttaki problem ve ihtiyaçlarının sadece sağlık personelinin eğitiminin bir içeriğiyle ilgili olmayıp, MDR alanında bu hizmetleri yürüten personelinde aynı şekilde eğitimini gerektirir. MDR hizmetinin uygulandığı alanlardan biri olan hastanelerde bu hizmet sadece dindar olan bireylere yönelik olmayıp manevi yönelimi olanlar, herhangi bir dine inansın veya inanmasın, inancı zayıf olanlara dahi fayda sağlayabilir. Bu durumun sebebi ise, insan psikolojisi ve davranışı hakkındaki bilgiler tek bir kültürden kaynaklanmayıp bilakis bütün kültürlerin insan deneyimlerinden

⁶⁰ Sadettin Özdemir. "Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri" Tez, 207.

⁶¹ Bedrettin Kesgin-Metin Erdem. "Türkiye'de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurusallaşması", 2018.

⁶² "Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Raporları". (2016), 63

⁶³ Mustafa Koç. "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi", s.329.

⁶⁴ <http://www.saglikhakki.org/bali1.htm>

kaynaklanmasındandır.⁶⁵ Hastanelerde uygulanan MDR hizmetinin kökeni Dünya Sağlık Örgütü tarafından tanınan ‘Evrensel Hasta Hakları’ beyannamesine dayanmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 18. Maddesinde: “Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir. Buna göre, herkes din ya da inanç değiştirmekte özgürdür. Ayrıca dinini ya da inancını tek başına ya da toplulukla birlikte açık olarak ya da özel olarak öğretim, uygulama, ibadet ve ayinlerle açıklama özgürlüğüne sahiptir” şeklinde konu ile ilgili ifadeler yer verilmiştir.⁶⁶

Türkiye’de kurumsal anlamda MDR alanı ile ilgili çalışmalar yapılmış ve bu hizmet 1995 yılında ‘Din ve Moral Hizmeti’ ismi ile hastanelerde uygulanmaya başlamıştır. Ancak takip eden süreçte uygulamanın iptali için mahkemeye başvurulması ile birlikte Danıştay uygulamanın yürürlüğünü iptal etmiştir. Sağlık Bakanlığı, alınan karara itiraz etmesine rağmen karar değişmemiştir. Yaklaşık 1,5 yıl süren ‘Din ve Moral Hizmetleri’ uygulaması ile ilgili yapılan değerlendirmede:

- Hizmetin, Sağlık Bakanlığına bağlı yataklı tedavi veren hastanelerde uygulanması gerektiği.
- Sağlık Bakanlığına bağlı yataklı tedavi uygulaması verilmeyen hastanelerde uygulamanın yapılmaması gerektiği.
- Uygulamaya yönelik ön çalışmaların yetersiz olduğu.
- Türkiye genelinde 507 hastane ile etkileşime geçildiği.
- 337 hastaneye hizmetin sağlandığı.
- 52 hastaneye hizmetin verilemediği.
- Personel yetersizliğinden dolayı 8 hastaneye hizmetin verilemediği.
- Hizmetin uygulama sahasında 1286 personelin görevli olduğu.
- Uygulamanın yaklaşık bir buçuk yıl sürdüğü⁶⁷ belirtilmiştir.

Dünya genelinde ve Türkiye’de sağlık hizmetleri uygulaması noktasında bütüncül bir yaklaşımın hâkim olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda ülkemizde 1998 yılında Resmi Gazetede yayınlanan Hasta Hakları Yönetmeliği 38. Maddesine göre: “ Kurum hizmetleri

⁶⁵ Majed A. Ashy, “Health and Illness from an Islamic Perspective,” (1999), s. 257 (Nakleden: Söylev, Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik - Alanları, İmkanları ve Yöntemleri (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği), 195.)

⁶⁶ “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, (1948).

⁶⁷ Aysun Özkan, “ Türkiye de sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: bir Karma Yöntemi Araştırması, 101-103.

aksatılmadan, başkalarını rahatsız etmeden, tıbbi bakımı engellemeyecek şekilde dini inançlarına uygun din görevlisi tarafından dini telkin ile manevi destek verilir’.⁶⁸

Ülkemizde Sağlık tesislerinde MDR uygulaması ile ilgili 2015 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında ‘Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği’ protokolü imzalanmıştır. İlgili protokolün 1. maddesinde amaç şu şekilde ifade edilmektedir: ‘‘Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığına bağlı hastane, kurum ve kuruluşlarda talep eden hastalara, hasta yakınlarına ve hastane personeline, içinde buldukları şartlar göz önünde bulundurularak hastaların iyileşmelerine katkıda bulunmak amacıyla moral, motivasyon ve manevi destek sağlamaktır.’’⁶⁹

Diyanet İşleri Başkanlığı imzalanan protokol kapsamında 2015 yılında sağlık tesislerinde görev alacak personele yönelik, Sağlık Bakanlığı ile birlikte hizmet içi eğitime yönelik program içeriği hazırlanmıştır. İlahiyat alanında lisans öğrenimini tamamlamış DİB personeli arasında seçilen görevliler 200 saatlik eğitime tabi tutulmuşlardır. Görev alacak personele yönelik Din Psikolojisi, Dini danışmanlık ve rehberlik, Din sosyolojisi alanlarında lisansüstü eğitim almış din görevlilerine öncelik verilmiştir. Eğitim süreçleri tamamlanan 20 personel, pilot uygulama kapsamında Ankara, Ordu, Erzurum, Samsun, İstanbul ve Kayseri illeri olmak üzere 12 hastanede göreve başlamışlardır.⁷⁰

Sağlık tesislerinde görevlendirilen personelin multidisipliner kapsamında Manevi Bakım Uzmanı olarak nitelendirildiği bilinmektedir. Ülkemizde hastanelerde MDR uygulaması kapsamında işbirliği protokolü imzalanan kurum ile istişareler neticesinde yeni uygulamalara gidilmiştir. Bu bağlamda DİB tarafından ‘Diyanet İşleri Başkanlığı Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge’ yayınlanmıştır.

İlgili yönergede MDR alanında görev alacak personelin yeterliliği ile ilgili aranan nitelikler şu şekilde sıralanmıştır:

- Lisans düzeyin de ilahiyat fakültesi mezunu olmak.
- Sağlık Bakanlığı ve Başkanlığın ortaklaşa düzenlediği eğitimi başarı ile tamamlamak.
- Alan ile ilgili bir sertifika programına sahip olmak veya manevi destek alanında lisansüstü bir programdan mezun ya da halen devam ediyor olmak.⁷¹

⁶⁸ ‘‘Sağlık Bakanlığı, Hasta Hakları Yönetmeliği’’ 1998: Madde 38’’.

⁶⁹ ‘‘Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü’’(Madde:1)

⁷⁰ Aysun Özkan – Ali Ayten. ‘‘Hastaneler de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri’’, 10.

⁷¹ ‘‘Diyanet İşleri Başkanlığı Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge’’

MDR hizmetlerine yönelik, çalışmaların verimliliğini ve etkinliğini artırmak için yapılan diğer bir çalışma ise ‘Sağlık Kuruluşlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Çalışma Usul ve Esasları’ uygulamasıdır.⁷²

Sağlık tesislerinde MDR uygulamasının başladığı 2015 tarihinden günümüze kadar yapılan hizmete talebin gün geçtikçe arttığı görülmektedir. 12 hastanede ve 20 personel ile başlayan süreç, 2022 yılı itibariyle 72 ilde, 142’si Sağlık Bakanlığına bağlı olan ve 3’de üniversite hastanesi olmak üzere toplam 145 sağlık tesisinde, görevli 197 personel ile süreç yürütülmektedir. 2015 yılından itibaren verilen hizmet kişi sayısını gösteren istatistikî veriler aşağıda yer almaktadır.

Yıllara Göre Sağlık Tesislerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti Sunulan Kişi Sayısına Dair Veriler				
Yıl	Hasta	Hasta Yakını	Sağlık Çalışanı	Yıllık Toplam
2015	1.731	1.331	277	3.339
2016	5.823	5.376	1.301	12.500
2017	16.392	6.626	4.197	27.215
2018	25.423	18.182	6.420	50.025
2019	61.266	47.781	23.701	132.748
2020	17.498	14.815	8.543	40.856
2021	53.446	42.815	24.041	120.298
2022	168.761	133.739	61.384	363.884
Genel Toplam	181.579	136.922	68.480	386.981

- *Hastanelerde 2015-2022 Yılları Arası MDR Hizmeti Sunulan Kişi Sayı Verileri.*⁷³

Özetleyecek olursak; hastanelerde manevi bakım uygulaması tıbbi ve psiko-sosyal bakım hizmetlerinin önemli bir parçasıdır. Hastaneler, hastanın zorlu bir süreçten geçtiği ve hasta yakınlarının ise bu zorlu süreçlerde kritik dakikalar yaşadığı mekânlar olarak bilinmektedir. Hastaların yaşadığı sıkıntılı süreçte gerçek kimliklerinden sıyrılıp patolojik karakterlerden başka kimliklerinin olmadığını düşünmeleri dirençlerini düşürebilir iyileşme süreçlerini uzatabilir ve yaşam anlamını kaybedebilirler. Bu bağlamda manevi bakım

⁷² “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Dair Çalışma Usul ve Esasları”.

⁷³ “Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Raporları” (2022), 220.

uzmanının kuracağı iletişim ve duygusal yaklaşım kişinin kendisini daha iyi hissetmesini sağlayabilir. İletişim kurulan hasta veya hasta yakını, hastane ortamında geãirdikleri kritik dakikaları, yaşadıkları acı ve üzüntüleri yönelik teselli bulabilir, yaşadıkları süreci kabullenebilir ve kendilerini daha rahat hissetmelerine bu yaklaşım vesile olabilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada amaç, kökenlerini insanlığın var olmasıyla beraber sürdüren din ve maneviyat olgusunun geleneksel ve modern dönemde insanlara sunduğu desteğin ve yaşanan sürecin ortaya çıkarılmasını hedeflemiştir.

Geleneksel dönemde dini danışmanlık olarak adlandırılan alan modern dönem ile birlikte manevi danışmanlık ve rehberlik (MDR) olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Modern dönem ile beraber insanın yaşadığı, stres, bunalım yalnızlık, ailevi ve iş yaşamında ki problemlere yönelik çözüm arayışları noktasın da ortaya çıkan bir yöntemdir. 19. yüzyıl itibariyle batı ülkelerinde uygulanmakta olan bu hizmet alanı, çoğunluğuna göre kökenlerini Hıristiyan geleneğinden aldığı, pastoral care, pastoral counseling kavramları ile ifade edilmektedir. MDR temellerini Teoloji, Psikoloji, Sosyoloji gibi bilim alanlarından alarak ortaya çıktığı ve bunların birleşiminden yola çıkarak kendine alan oluşturmaktadır. Günümüzde Batı'da MDR alanının uzun zamandır uygulanıyor olması birçok önyargılardan ve ideolojik tartışmalardan sıyrıldığını göstermektedir. Batı'da başlayan bu erken dönem sürecinde kurumsallaşmaya gidilmiş ve hizmet alanı birçok alan da uygulanmaya başlanmıştır. Uygulanan hizmetin, genel olarak yasal koruma altına alındığı finansmanı ise devlet tarafından karşılanmaktadır. Ancak Batı ülkelerinde MDR süreci dernekleşme, organizasyon vb. faaliyetler ile kurumsallaşma yoluna gidilebilmiştir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik, her ne kadar modern dönem ile beraber Batı'da ortaya çıktığı söylenilse de İslam kültüründe Hz. Âdem ile beraber sürecin başladığı ancak adının konulmadığını ifade edebiliriz. Türkiye'de Batı'ya kıyasla manevi danışmanlık ve rehberlik yeni sayılabilir. 1980'li yıllarda gündeme geldiği ve sonrasında uygulama alanı gelişim göstermeye başlamıştır. Ülkemizde bireyin dini-manevi ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanıp karşılanamayacağı konusu gündemini korumaktadır.

MDR hizmetlerinin yürütülmesi noktasın da ülkemizde tek yetkili kurum Diyanet İşleri Başkanlığıdır. Başkanlığın MDR hizmetinin sunulmasına yönelik birçok kurum ile yaptığı protokoller hizmete yönelik alanın genişlediğini ve bu bağlamda talebin her geçen gün arttığını göstermektedir. MDR hizmetinin kurumsallaşması yönünde atılan en önemli adımlardan biri, Ulusal Meslek Standardının 'Manevi Danışman Standardı' kararının Resmi Gazetede yayınlanmış olmasıdır. Takip eden süreçlerde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın diğer kurumlar ile imzaladığı işbirliği protokolleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı Sağlık

Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge gibi çalışmaların artması hizmetin kurumsallaşmasına yönelik katkılar sağlamıştır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığının alan da görevli personeline yönelik yaptığı çalıştaylar, hizmet içi eğitimler vb. faaliyetlerin MDR hizmetinin sahada daha iyi uygulanabilmesine olanak sağlamaktadır.

Sonuç olarak; kökleri çok eskilere dayanan Batı ülkelerinde erken dönemde fark edilen ancak ülkemizde yeni sayılabilecek olan manevi danışmanlık ve rehberlik, modern hayatın insanlara sunduğu yaşam tarzının bir tezahürüdür.

5.2. Öneriler

- Manevi danışmanların yaptıkları bireysel görüşmelere destek bağlamında süpervizör sisteminin getirilebilir.
- Manevi danışmanların eğitimine yönelik staj ve nöbet gibi uygulamaları sisteme dâhil edilebilir.
- Manevi danışmanlara yönelik verilen temel eğitim, sertifika vb. süreçleri denetleyen ve onaylayan kurumlar arası ortak bir yönetim mekanizması kurulabilir.
- İlahiyat fakülteleri din eğitimi, din hizmetleri ve manevi danışmanlık bölümleri gibi bölümlere kendi içinde ayrılabilir.
- Toplumla yönelik sosyal medya, konferans, seminer, afiş, kamu spotu gibi etkinlikler arttırılabilir.
- Manevi Danışman kadro tahsisi gibi ek özlük hakları oluşturulabilir.

KAYNAKÇA

- Ağılkaya Şahin, Zuhâl. "*Manevi Bakım ve Danışmanlık*". İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, 1. bsk., 2017.
- Akay, Mehmet -Şahin, Ziya. "*Türkiye 'de ve Dünyada Hastane Hizmetleri Bağlamında Manevi Bakım*".
- Akgül, Ayşe (2009), "*Yaşlılarda Sosyal ve Manevi Bakım (Darülaceze Örneği)*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 40-45
- Ayten, Ali vd. (ed.). "*Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*" Cilt: 1. 2 Cilt. İstanbul: Dem Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Baygeldi, Merve Reyhan. "*Manevi Danışmanlık Uygulaması: Mevcut Durum ve Öneriler*". Seta 234,(Nisan 2018), 15-19.
- Bulut, Aytekin. *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Cebeci, Suat. "*Dini Danışma ve Rehberlik*" Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1. Basım, 2012.
- Doğan, Mebrure. "*Hastane Örneği Üzerinden Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış*". Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 21/2, Aralık 2017, 1280.
- Düzgüner, Sevde. "*Nereden çıktı bu Maneviyat: Manevi bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz*". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/26- 36. İstanbul: Dem Yayınları, 2. Basım, 2018
- Düzgüner, Sevde.- Ayten, Ali. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*. Ankara: DİB Yayınları. 2021
- Ethem Özgüven, İbrahim. "*Psikoloji Danışma ve Rehberlik*" Ankara: PDREM Yayınları, 2005, 3. Basım
- Gladding Samuel T. "*Psikolojik Danışma: Kapsamlı bir Meslek*". çev. ed. Nilüfer Voltan Acar, Ankara: Nobel Yayınları, 6. Basım
- Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 12. Basım, 2015.
- Jung Carl, Gustav. *Psikoloji ve Din*, çev. Raziye Karabey, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2017, 4. Basım, 4-7.
- Kahvecioğlu Karaca, Feyza. "*Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*". Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

- Kanca Koç, Hatice. "Alandaki İzdüşümleriyle Hastanelerde Manevi Danışmanlık Eğitimleri- ABD ve Türkiye Karşılaştırması". Trabzon İlahiyat Dergisi 9/1, (Haziran 2022), 362. DergiPark, Erişim, 27.11.2024, <http://dergipark.org.tr/pub/tid/issue/70854/1110766>
- Karagül, Arslan. "Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi ' Hollanda Örneği'". Dini Araştırmalar 15/40, 2012.
- Kaya, Mehmet Şerif. "Sağlık Hizmetleri Bağlamında Manevi Bakım (Hollanda ve Türkiye Örneklerinin Karşılaştırılması)". İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/710481>
- Kesgin, Bedrettin-Erdem, Metin. "Türkiye 'de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması". Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 8/16 (01 Ekim 2018), 69-92. <https://doi.org/10.29029/busbed.426280>
- Kılınçer, Hatice. "Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Üzerine: Psikoloji, İlahiyat ve Tıp Alanlarında Maneviyat ve MDR Algısı". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Teori ve Uygulama Alanları*. ed. Ali Ayten. 40-41. İstanbul: Dem Yayınları, 2007.
- Koç, Mustafa. (2012). "Manevî-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma -I, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), c.12, sy. (2), ss. 208-212. DergiPark, Erişim, 26.11.2024, <http://dergipark.org.tr/pub/cuilah/issue/4183/54926>
- Koç, Mustafa. "Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi", *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik C.II*, Eds. Ali Ayten, Mustafa Koç, Nuri Tınaz, İstanbul, Değerler Eğitim Merkezi Yayınları, 2016.
- Köylü, Mustafa. "Teoriden Pratiğe Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri: Samsun Örneği". *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/65-70. İstanbul: Dem Yayınları, 2016.
- Kula, Naci. "Engelli Birey ve Ailesinin Psiko-Sosyal Sorunları ve Manevi Destek, Din, Felsefe ve Bilim Işığında Engelli Olmak ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri", 5/6 Nisan 2012.
- Kur'an-ı Kerim Meali el-Bakara 2/31. çev. Hayrettin Karaman vd. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2017.
- Memiş, Hülya. *Manevi Danışmanlık Uygulamalarının Ergenlerin Ergenlik Sorunlarıyla Başa Çıkma Düzeylerine Etkisi*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018
- Nurullah Altaş, "Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri." Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1997

- Ok, Üzeyir. ‘*Din Psikolojisinin Kullanım Alanları: Dini Danışmanlık ve Rehberlik*’, Din Psikolojisi. ed. F. Karaca. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları, 2012, 553
- Ok, Üzeyir. ‘*Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*’. ed. Nurullah Altaş-Mustafa Köylü.288. Ankara: Gündüz Yayınları, 1. Basım, 2012
- Özdemir, Saadettin. “*Dînî Sosyal Hizmetlerin Temelleri*”. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 2012/25 (01 Şubat 2012), 193-211.
- Özdemir, Şuayip. (2002). “*Türkiye’de Cezaevlerinin Din Eğitim Uygulamasının Geçirdiği Evreler*”. Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi. c.: 2, s.:2.
- Özkan, Aysun. ‘*Türkiye de Sağlık Hizmetlerinde Manevi danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması.*’ İstanbul : İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019. http://tez.yok.gov.tr/Ulusal_Tez_Merkezi.
- Özkan, Aysun - Ayten, Ali. “Hastaneler de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri”. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1. Basım, 2020.
- Resmi Gazete.” Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliğinde Değişiklikler Yapılmasına Dair Yönetmelik”, (2005)- Yayın Tarihi: 05.05.2005, Sayı:25806
- Söylev, Ömer Faruk. (2014). “Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkanları ve Yöntemleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği”, Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi.
- Söylev, Ömer Faruk. “Dini Danışma ve Rehberliğin Temel Kavramları ve Tarihi Arka Planı Üzerine Bir Değerlendirme” *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/1(Haziran2017),157-283.
- Sözgün, Zenal. “Dini Danışma ve Rehberliğin Hayatımızdaki Yeri ve Önemi”. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 3/1 (Mayıs 2017), 208-210.
- Şahin, Tuba Kevser. “*Anlam Arayışı Bağlamında Batı’da Manevi Danışmanlık Hizmetleri*”. Diyanet Aylık Dergi 338 (Şubat 2019), 27-28.
- Şenbaş, Havva. ‘*Psiko-Sosyo- Teolojik Yaklaşımlar Çerçevesinde Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Teorik Temelleri ve Pratik Yansımaları.*’ İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019
- Şirin, Turgay. ‘*Manevi Danışma ve Rehberlikte Yeni Bir Model Önerisi: İ.H.S.A.N. Modeli ve Vaka Sunumu*’. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. ed. Ali Ayten vd. 1/187-188. Dem Yayınları, 2. Basım, 2018
- Tan, Hasan.-Baloğlu, Mustafa. ‘*Psikolojik Danışma ve Rehberlik Teori ve Uygulama*’. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık, 2013,14. Basım
- Topaloğlu, Bekir. “İrşat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.22/454-455. Ankara: TDV Yayınları, 2020
- Tümer, Güney. “Din”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/345-349. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Tınmaz, Gülsevîm. '' *Fransa'da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları* ''. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019. <http://acikerisim.uludag.edu.tr/jspui/handle/11452/2628>

Elektronik Kaynaklar:

''Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi''. (2008). 30 İrşat Hizmetleri Şubesi Müdürlüğü. Erişim 26 Kasım 2024

<https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents%B6rev%20ve%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma%20Y%C3%B6nergesi.pdf>

Hürriyet, 2015. '' *Hastanelerde Din adamı Projesini İptal Etmeye Davet Ediyoruz* '' <http://www.hurriyet.com.tr/hastanelerde-din-adami-projesini-iptal-etmeye-davet-ediyoruz-28007181>. Erişim 29 Kasım 2024.

TPD. 2016. Türk Psikologlar Derneği Etik Yönetmeliği, Erişim, 28 Kasım 2024

<http://www.psikolog.org.tr/turkey-code-tr>.

Manevi Danışman (Seviye 6) Ulusal Meslek Standardı, 25 Ekim 2019. Erişim,26 Kasım 2024

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191025M1-2.htm>. Ek 2.

''Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı İşbirliği Protokolü'',2019. Erişim, 27 Kasım 2024

https://www.google.com/search?q=03.12.2019+AB+D%C3%9DB+PROTOKOL%C3%9C&oq=03.12.2019+AB+D%C3%9DB+PROTOKOL%C3%9C&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOdIBCTEyMDIqMGoxNagCALACAA&sourceid=chrome&ie=UTF-8

'' 26.10.2021 Tarihli Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü''. Erişim 24 Kasım 2024.

<https://www.aile.gov.tr/media/14233/2-diyamet-isleri-baskanligi-arasindaisbirligi-protokolu->

<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/ResimKitapligi/PROTOKOL.pdf>

''Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü''. Erişim, 25 Kasım 2024.

<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Bakanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Protokol%C3%BC.pdf>

''Diyanet İşleri Başkanlığı Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge''. Erişim, 29 Kasım 2024.

<https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20Kurulu%C5%9Flar%C4%B1nda%20Manevi%20Destek%20Hizmetlerinin%20Y%C3%BCr%C3%BCt%C3%BClmesine%20Dair%20Y%C3%B6nerge.pdf>

“Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Raporları”.2022. Erişim, 28 Kasım 2024.
<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/264>

“Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Raporları”.2016. Erişim, 28 Kasım 2024.
<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/384>

“Sağlık Bakanlığı, Hasta Hakları Yönetmeliği 1998: Madde 38”. TC. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. Erişim 29 Kasım 2024
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

“Dünya Tabipler Birliği Lizbon Hasta Hakları Bildirgesi”. Erişim, 25 Kasım 2024
<http://www.saglikhakki.org/bali1.htm>

“İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (1948). Erişim, 24 Kasım 2024.
<https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/>

EKLER

Ek 1: Özgeçmiş

Kişisel Bilgiler	
Adı	Metin
Soyadı	ORAL
Doğum Yeri ve Tarihi	Adıyaman 12.12.1984
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti
İletişim Adresi ve Telefonu	Nizip Müftülüğü – Nizip / GAZİANTEP 0534 292 35 31
Eğitim	
İlkokul	Orhan Gazi İlkokulu Adıyaman /Merkez
Ortaokul	Adıyaman İmam Hatip Ortaokulu / Adıyaman
Lise	Adıyaman İmam Hatip Lisesi / Adıyaman
Yükseköğretim (Lisans)	Erzurum Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yükseköğretim (Ön Lisans)	Eskişehir Üniversitesi Adalet Meslek Yüksek Okulu
Varsa Mesleki Deneyim	
Yıllar	Mesleki Deneyim
2007-2011	İmam-Hatip - Patnos / AĞRI
2012-2022	İmam-Hatip - Nizip / Gaziantep
2025- Halen Görevde	Devlet Hastanesi- Manevi Destek Uzmanı Nizip/ Gaziantep